

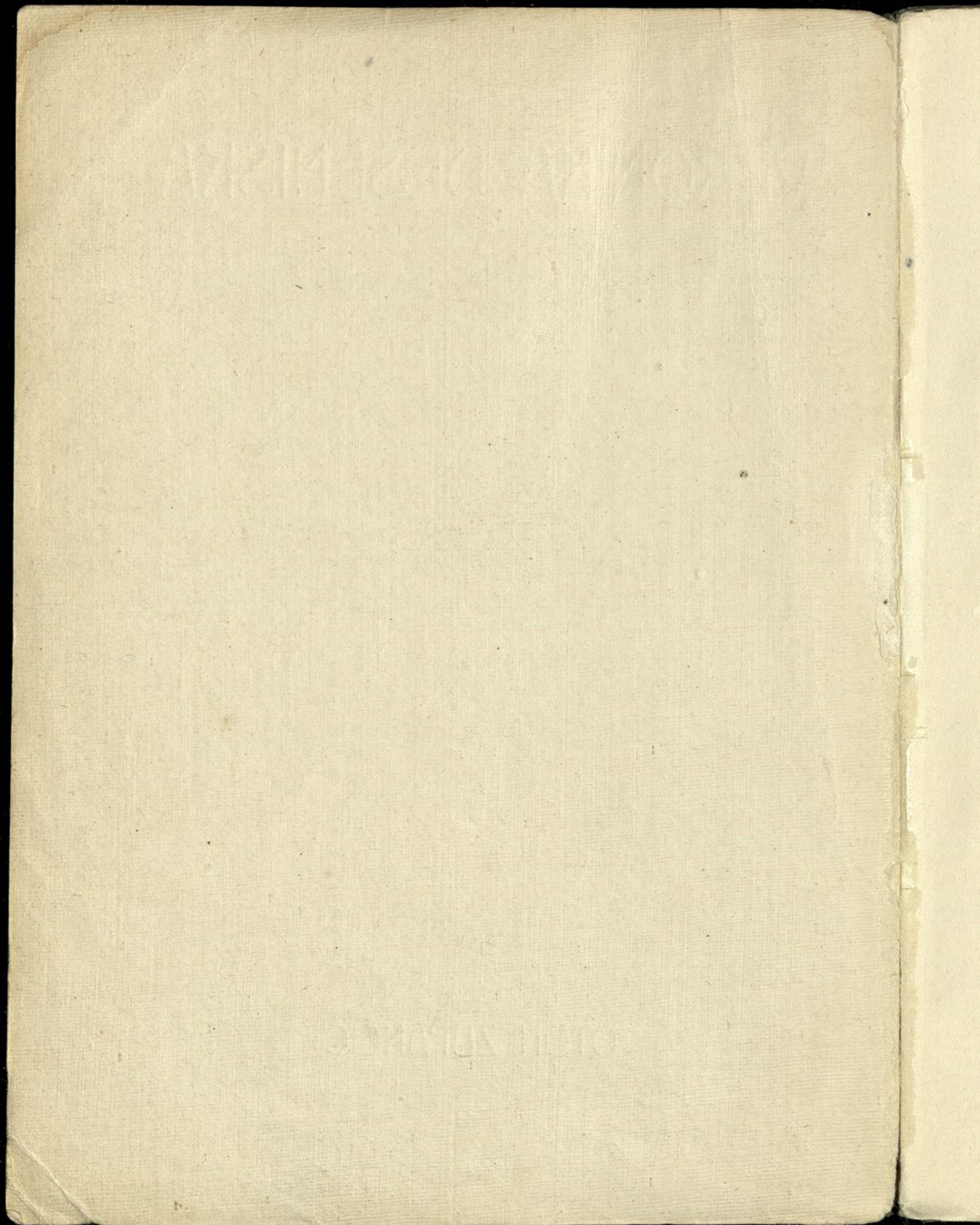
Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

153044

DESENIŠKA

OTON ŽUPANČIČ / VERONIKA DESENIŠKA

OTON ŽUPANČIČ

VERONIKA DESENIŠKA

Dziju Karlu Dobroli
v spominu:

Oton Jurani
Ljubljani 17/7 1924

OTON ŽUPANČIČ

OTON ŽUPANČIČ

VERONIKA DESENIŠKA

TRAGEDIJA V PETIH DEJANJIH

V LJUBLJANI 1924

NATISNILA IN ZALOŽILA
ZVEZNA TISKARNA IN KNJIGARNA

153044

153044

Vse pravice pridržane.
Za odre rokopis.

D 513 / 1965

Osebe

Herman II. Celjan

Friderik II., njegov sin

Jelisava Frankopanka, Friderikova žena

Vitez Jošt Sotéški

Vitez Ivan Sévničan

Neràd, oskrbnik v krškem gradu

Brigita }
Geta } Jelisavini dvornici

Hermanov kancelar

Friderikov pisar

Pravdač

Bonaventura

Deseniški gospod

Veronika, njegova hči

Sida, njegova sestra

Sosed, graščak

Katica, služkinja na Desenicah

Dvorniki in dvornice, spremstvo, sluge, straža. Godi se 1422 tega leta:
prvo dejanje na Desenicah, drugo, tretje in četrto v krškem
gradu, peto v Gornjem Celju.

Prvo dejanje

Edino prizorišče: soba v deseniškem gradu.

Sida spravlja v skrinjo vezenino, ki jo je pravkar končala. Katica prinese v sobo cinasto in bakreno posodo.

Katica

Niso to sama sonca, same lune?
Iz takih, vem, ne je kraljica španska.

Sida

Pšt!

Katica

Ojoj — nisem vas videla, gospa.

Sida

Da se krilatka naša ne zbudi.

Katica

Kako zbudi? Mar je šla zopet spat?

Sida

Saj ni še vstala.

Katica

O, kako da ne?

Sida

Ni še pol ure, kar sem vrata odprla
v nje spalnico. Metulji-sanje
so vztrepetavali ji na očeh,
obotavljaje se zleteti z njih,
a nisem jih hotela prepoditi
in sem potihoma zaprla spet.

Katica zaropoče s posodo.

Sida

Pšt! Kaj pa vendar misliš?

Katica

Jaz ji ne bom metuljev prepodila,
so že sami sfrčali:
ni še deset minut, kar sem golobom
šla sipat zrnja. Kličem — od nikoder
nobenega... pogledam preko zida,
in spod čez polje bela vsa hiti,
roké razkriljene — tako — ob vsako
pripet oblak golobov: dve zastavi
veselo vihrajoči njej na slavo.
In prav takrat — evo ti vrhu klanca
jahača: v naglem diru je ustavil,
strmèl v to belo čudo pod seboj.

Sida pogleda v Veronikino sobo.

Sida

O, glej, glej, res je: gnezdo prazno že.
Pa sem še pázila. Ljuba mladost!

Da se le kam predaleč ne zgubi.
Jahača, si dejala, Katica?
Dandanes se potika po deželi
vsepolno ljudstva sumno čudnega,
ciganov, klatežev od bogvekod,
razcapancev, ki pesmi nam pojo,
vražarjev, romarjev, popotnikov,
ki nam prodajajo laž za resnico,
resnico ovešajo s slepečo šaro,
da več ne ločiš krinke od obraza.
Sam Bog nas váruj. —
Kák črn oblak nam je zagrnil sonce?

Katica

Oj, svet je poln brezdomcev kot vetrov:
na vrata trkajo in tožijo,
in molijo in svirajo, pojo,
odkrivajo, zavešajo nam sonce
in nosijo nevihte nam in zarje —
kakor jim Bog veli... in Bog jih čuvaj.

Sida

No, Katica, ne bodi žalostna...
Lej, ti pri nas ne smeš več čutiti
brezdomstva...

Katica

O, saj ne, gospa,
saj ne, samo tako me je obšlo.

Sida

Jahač — pa veš, da ni bil to naš sosed?

Katica

Nimam oči, gospa? Kje! Vitez mlad.

Sida

Saj res — naš sosed — ali ni še vstal?

Katica

Kaj se bo gospodična res možila?

Sida

Ej, upam da! Mendà ne ostane sama.
Ej, upam, da jo bom oplétala,
ko pride pravi sokol po golobko.

Katica

A, potemtakem ni...

Deseničan in Sosed prideta. Katica razpostavi
posodo in odide.

Sosed

Torej tako... Dobro jutro, gospa tetka.

Sida

Že vstali, gospod sosed? Dobro jutro.

Sosed

Torej tako, prijatelj, kot sem rekel...
Nič, gospa tetka, čujte le še vi,

kar ostanite: vaše cenjeno
uho bo tudi stvar zanimala.
Torej, prijatelj, in vi, gospa tetka,
da ne razdiramo praznih besed:
jaz lahko čakam, kadar se bo zdelo
Veroniki; meni se ne mudi.

Deseničan

Kako pa tiste kure iz Indije?
Vraga — kako se že zovó?

Sosed

Pegatke.

Prihodnjič, kadar prideš, jih boš videl:
ponos dvorišču! Gospa tetka, da,
dobili boste jajec za nasad.
Glede Veronike pa: moja kri
ne plapola slepó v zeleno strast,
ne plane v plamen, pa upade spet,
jaz, veste, ženim se tako poláhko,
zato pa vztrajno...
Pri meni, bogve, voda ne gori...
Nevesto svojo dolgo že poznam...

Deseničan

O, saj si bil ji krstni kum.

Sosed

Hej, tetka, nisva takrat skup plesala?

Sida

In lepe ste šeptali mi v uho!

Sosed

Kar je prinesla sapica pomladna.

Sida

In spet odnesla — da — sam pih in puh.

Sosed

Vidite: ženin mlad — vse pih in puh.
Exempla docent... Strah me je, da kdo
Veroniki tako ne sviriliri.
Nji treba krepke roke zrelih let...

Deseničan

Tiste pegatke — jaz grem kar s teboj,
moram jih videti.

Sosed

Ste kaj premislili?

Sida

Mladost je za modrost kot mi za strast,
in naša misel gre skoz božja sita:
kadar je presejana, kaj ostane?

Deseničan

Tebi se ne mudi — no, saj si rekel;
nji tudi ne — tako vsaj vidimo.

Torej bilo bi vse v najlepšem redu,
in — jaz bi videl rad tiste pegatke.
Sicer pa ž njo govôri.

Sosed

Bom, bom, bom —
a danes ne. Pozdravite mi jo.
Danes se čutim nekam starega.

Deseničan

Pa še par dni počakaj, da boš mlajši...
In reci, naj še meni osedlajo,
pridem takoj.

Sosed

Bog z vami, gospa tetka,
pa nič zamere. Da, ti prideš tudi?

Sida

Srečo na pot.

Sosed odide.

Deseničan

Ga vidiš slivarja!

Pozdravite mi jo!

Ta ženin s svojimi pegatkami!

Postilo, rožni venec, škapulir,

ne pa nevesto. Péstuj svoj podgròm,

glej ples izza peči in z bergljo tolci takt.

Ne vidiš, da ti je odsviralo?

Kadar nam raste volna iz ušes,
ljubezen nima zanje več skrivnosti
in smeje se poskokom hromonogim.
Nič ni s poskokom več — poklèk, poklèk!
Glej, da spodobno prišantaš do jame
in z vso častitljivostjo ležeš v grob,
če ne, boš še po smrti nam pavliha.

Sida

Bog ga previdi. — Vendar, brate moj,
moramo misliti, kako bi ž njo.

Deseničan

Kako bi ž njo! Kako bi neki ž njo?
Kaj pa je treba misliti pri tem?
Naj raste, naj cvetè kot hoče Bog.
Mar se nam ni razvila na radost?

Sida

Oj brate — deklice so rahel cvet:
saj veš o kresu zarje Vidove:
večerna se poljublja z jutranjo —
večerna ugasne, jutranja zasine,
med njima pa je nezaznaven hip,
ko sonce docvetè in se osuje.

Deseničan

Za moje oči predeš pretenko svilo:
kam namiguješ, modra tetka, s tem?

Sida

Veronika gre v zarje Vidove.

Deseničan

Tako, tako, tako...

In jaz ji s klina snêmi ženina?

Mar naj razbobnam: dèkle za udajo,
še dosti čedno, s táko in táko doto,
oče matòr, ne bo vam dolgo na potu,
odrine skoro v krtovo deželo!?

Ali naj dam jo temu slivarju?

Ali pa Heriču, temu mevžetu,
ki ni ne tič ne miš, ne krop ne voda,
in misli, da se snubi čez goré?

Premodra tetka, prêveč ne modruj.

Kaj ji je hudega? — Ej beži, beži
mi s temi Vidovimi zarjami.

Kaj nezaznaven hip. Par dni se sonce
še obotavlja pred obratom svojim.

Sploh pa — vse to se uredi samó —
in — in — kák pa bi bil brez nje ta grad?

In ti — povej: bi ti brez nje prebila?

Edino od nje so jasne nam te stene,
dokler zrcalijo njeno prisotnost,
naj ona izgine, vse nam oslepé.

Sida

Ne gre za naju, brat, kako bo nama;
za to gre, brat, da ona nam ne ugasne
nepazoma v samotah teh.

Deseničan

Kako?

Kaj nima tukaj mene, nima tebe?
Ni čisti plamen njen kot med dlanmi
zaslonjen varno? Kaj mi govoriš?
Odkod to predeš? Si-li morda kaj
zapazila? Se kaj na skrivnem snuje,
da jaz ne vem?
Ti nekaj pleteš, Sida, nekaj pleteš,
in meni za hrbtòm.

Sida

In če bi, sam veš, da nič slabega.

Deseničan

Kaj pa spet to? Kako? Da res kaj pleteš?

Sida

Pravim: četudi bi, nič slabega.

Deseničan

Ej, res, tako? Zdaj sem pa zlêtel vznak.
Na streho pojdem, da, za petelina,
da bom vsaj vedel, kakšen veter vleče
na Desenicah. — Res, nič slabega?
No, to so pa novosti, to. Lej, lej!
Kaj pomirljivo to priznanje.

Sida

Brat, veš, da sem prevzela nebogljenče
iz materinih rok kot dragoceno
zaupano mi dedščino.

Deseničan

Vem, vem,
in, Sida — čast! Vsa tvoja prizadevnost —
z eno besedo: hvala ti na vsem.

Sida

Tako sem dete vtisnila si v dušo,
do takih globočin in bolečin,
da sem sprejela vase ga kot mati
in morala nanovo ga roditi.
In — o — kako ti naj to dopovem? —
V neizprosno divjih krčih materinstva
me vso je preorala grozna slast,
v notrini moji so nabrekli
zgoščeni skrivni viri v bujne toke,
neodoljiva me je gnala sla:
pristavila sem dete na dekliške,
na prsi nedotaknjene... in bog ve, brat:
dete je pilo — pilo iz mene, brat...

Deseničan

Sestra! Kaj, sestra?
Brezno do brezna pred menoj globiš,
orjaške stolbe v nikdar sluten svet.
V kakšnih podzemskih tajnih katedralah
slavite službo svojega boga
ve ženske tik, tik nas — mi pa topí
ne vidimo, ne slišimo ničesar...
Sida, oprosti mi.

Sida

Mladost je moja stala zmédena
pred zagonetnimi nalogami.
Vezivo komajda začeto njene usode
ostalo je v neveščih teh rokàh
kot star in nerazumljen rokopolis.
Z okorno iglo sem po njem bodljala,
in plahi prsti so poskušali
nadaljevati vzorec, le narahlo
naznačen... Joj, umikal se je očem
kot váravo zastrti sklepi božji.
O, kaj trpljenja, kaj omahovanja,
brat, koliko noči z glavó v dlaneh,
obupa in poskusov spet in spet!
Napósled risbo ujamem in uberem
v soj šarovito živ — tedaj začutim,
da se je od mene nekaj poslovilo,
kar mi je stalo ves čas za rameni
pozorno sklonjeno in gledalo,
kako spolnujem njeno oporoko.
In vidim, vem, vem, da sem pogodila
nje voljo in namene z detetom,
ker šla pomirjena je zopet spát.

Deseničan

Doslej sem mislil, da stoji življenje
na bronastih nogàh — kovaško delo,
zdaj pa izvem,
da njega pajčevinasto tkanino
nam drobni, beli prsti snujejo. Ji poljubi roko.

Sida

Ne vem, kaj meniš, brat, a res je oboje: —
ti kuj, jaz pletem, pa bo res in prav.

Deseničan

Sestra se roga, brat ji ne zameri.

Sida

Ne — sestra veze, in bi rada od brata,
da bi pohvalil njeno vezenino.

Deseničan

Pa kar na slépo? Brat bi jo rad videl.

Sida

Naj bo, a ne prenágli sodbe, veš.

Gre k skrinji in vzame iz nje vezen plašč.

Ne, čakaj z grajo — to še ni na lice.

Evo, tako... kaj praviš zdaj?

Je razgrnila pred njim plašč.

Deseničan

Umetna roka je sukala iglo,

domiselna jo glava je vodila.

Sijaj, dostojen ram kraljičinih.

Po spretno prepletanjem labirintu

teh vitic šeta oko kot po gredicah...

A, Sida, kaj je to?

Tri zlate zvezde tu na sinjem polju —

vraga — ni-li to grb?

Sida

Ga ne poznaš?

Deseničan

Grb, bogme, celjskih grofov! Celjske zvezde.

Sida

No, vidiš.

Deseničan

Toda kaj naj to pomeni?
Kake skrivavnice in rebusi?

Sida

Da, zdaj je čas, da ti jih razložim.
To je načrt moj za Veroniko,
njenih bodočih potov zemljevid:
po zvitih labirintih vitic teh
privesti hočem jo pod celjske zvezde.

Deseničan

In tam?

Sida:

Se naj i njena razblesti.

Deseničan

Sestra, kam misliš!

Sida

Mirno poslušaj, brat.
Pod celjske zvezde — to se pravi v Krško.
Tam se je udvoril Friderik Celjan
z ženó mu Jelisavo Frankopanko.

Deseničan

Ni Modrušanka?

Sida

To so Frankopani.
Zakaj me motiš, ko sam dobro veš.
Veronika je odrasla Desenicam.
Le molči, brat — ona sama ne sluti —
kaj — ve-li plamen, kam iskre prši,
in ktera vgasne, ktera se razzvézdi? —
kot ti ne veš, res, véruj, da ne veš.
A jaz sem često ujela ji v očeh
odsvite nagle čudnih bliskavic
izza goré devete. —
Čas, čas je: Desenice so za njó.
Naj gre na dvor grofici Jelisavi
za dvornico. Vse drugo — kar da Bog.

Deseničan

Pa saj nas ne poznajo več Celjani.
Hej, kje so časi, ko smo s starim grofom
Hermanom, dedom tega Friderika,
v pojezdu jadrnem podrli Pruse
nevernike in gnali jih na vzhod,
da so skakali kakor žabe v vódo,
v ledeni Njemen! — Z nami bil je škof,
vrag vedi, nekak Nemec ali kaj...
Pogani v vódo — on pa širom roke:
„V imenu Očeta, Sina in Duha!“
pa ti na mah pokrsti vse pesjane,

tako da kdor je utonil, je gorak
po ledu šel v nebesa, da te šent! —
Nazaj gredé nas je v rutenski zemlji
pogostil — bogme, do sto vitezov.
Lahkó si misliš! Tekel je vipavec
in ljutomerec in še sladko vino
rebulja od tam doli, od Trstà.
Lahkó si misliš! — No, pa stopi k meni
ta Herman, mladi, veš, sin starega,
današnji véliki grof celjski — stopi:
„Ti, Deseničan, zvrčaš nam bokale
kakor si Pruse,“ pravi, „no pa dajva,
poskusiva se na čelade!“ — Prav.
„A gospod grof, jaz nisem tak glavàn
kakor ste vi, in boj bo neenak.“
Predrzo je biló, pa ni zameril.
Natočimo čelade do robú,
izpijeva — in dobro sva ga nesla.
On pa, ko išče svojega prostora,
séde na stol, ki ga je videl — zraven.
No, pa je brž pokoncu. „Strela,“ pravi,
„imel si prav, ko si me prej opomnil:
zdaj vidim sam, da sem prehud glavàn.“ —
Hej da!
Tako smo nékdaj skup junáčili.
A to je tam, kjer lanska mesečina.
Celjani v soncu nosijo glavó,
nadéleč so razpregli si oblast.
Celjan zdaj več ne séde zraven — vraga,
Celjan zdaj vselej vidi pravi stol.

Herman je kraljev tast, po Barbari,
po hčeri svoji, da, in Friderik —
no, ta je kraljev svak — in tudi hud glavàn.
Ne, kaj bi tisto — stari Deseničan
je njim že tam, kjer lanska mesečina.
Pozabljen, pokopan — amen in križ!

Sida

Brat — lej moj plašč!
Namenjen Frankopanki za poklon
na nas obrne oči gospé visoki. —
Sedaj si videl mojo vezenino:
odôbri mi jo, brat, ali zavrzi.

Deseničan

Ukrepaj, Sida, kakor veš in znaš.
Če misliš, da bo prav, bodi tako —
če misliš res... naj bo, pa tavajmo
med temi stenami temotnimi
počasi proti grobu... če ni drugače.

Sosed

z dvorišča

Hej, osedlano je!

Deseničan

E, da te vrag —

stari pegatkar — nanj sem že pozabil...
Kaj praviš, Sida?

Veronika pride.

Veronika

Očka, dobro jutro!
Zelenka sem ti osedlala, veš!
Teta, sem ti ušla iz postelje?

Sida

Kaj si pa delala?

Veronika

Zarjo lovila.

Deseničan

Veronika — pokaži mi oči.
Kaj sije v teh očeh, Veronika?

Veronika

To mi pa moraš ti povedati;
zdaj najbrž ti; jaz si ne vidim vanje.

Deseničan

Nič mlajšega kot jaz? Nič mlajšega?
Ne skače ženin še po tej glavici?

Veronika

Tič Bogdal nosi deco, pravijo,
in — ako Bog dá — tudi ženine.

Deseničan

Prav, golobička, prav... Tako, tako...
Dejal bi, sestra — tvoje bliskavice

so za goró deveto ... no, kot sem rekel ...
Le se lepo pogovorita ž njo.
Da, torej zbogom ... Veš, Veronika,
teta ima novico zate.

Veronika

Res?

Na Desenica h so to redke gostje —
ta je gotovo izgrešila pot.

Sida

Brat: bliskavica!

Deseničan

Hm. Na svidenje.

Deseničan odide.

Veronika

Zdaj pa novico, teta. No, le brž!
Je naša račka iznesla zlato jajce?
Je prišel romar s školjko čudežno,
ki jo nastaviš na uho, pa ti
pripoveduje bajke biserne
iz jutrove dežele? Ali je
priplulo izza morja dvanajst pavov,
da bo lahko grajska Veronika
hodila k maši kakor mlada Zora:
peroti svetle zgrinjajo,
mi hladno senco delajo!
Ktera kraljica daljnega iztoka
je šetala pod takim baldahinom
kot mlada Zora? ... Ah — kot mlada Zora! —

Ne, tetka, nič ni novega pri nas!
To je navita ura.

Sida

Kaj? Kako?

Veronika

No da, tako: naš grad, vse Desenice,
vse tod okrog — samo navita ura:
zdaj kaže toliko, in za pol ure
bo pač pol ure več — to vem naprej...
Ná, zdaj sem pa spet lépo zinila!
A tetka, to ni nič, no, tetka, čuj:
na uri tej pa je pojoča tička,
modra in dobra, da, s človeškim glasom,
z očesom, ki vse vidi in vse vé,
prav v srce vidi in prav dobro vé,
da je Veronika norčàv otròk,
ki mnogo blebeta in malo misli.

Sida

Ki mnogo sanja in malo pove —
tako je videlo jo tisto oko.
Da, res je, res: te naše Desenice
dan nizajo na dan, kot stara mamka
prebira jagode na večnem môlku
v momljanju uspavajočem... To pa ni
nič za Veroniko, kajnedane?

Veronika

O tetka, ti si modra, bodi dobra
in mi oprostí.

Sida

Kaj naj oprostim?
Naj roži oprostim, da gre v razcvit?
Plamenu, da gori? Tici, da poje?
In tebi, da si mlada?

Veronika

Tetka, o!

Sida

V Krškem, Veronika, tam je življenje.
Ne bi šla rada v Krško?

Veronika

Teta, teta?

Kako? Da res? Je to tista novica?
Saj tam je mladi Friderik Celjan.
Pravijo, da je lep mož. Kaj pa oče?
Pregovorila si ga, vem, vem, vem,
zato me je tako v oči ubral.
To si vkrenila ti. — Se je kaj branil?
O, dobra tetka! V Krško! In kedaj?

Sida

No, lej jo vihrol! Ti bi kar planila,
kar tako prostolasa kakor si.
Počakaj vsaj, potrpi, da te spletem.
Saj še prav nič ne veš.

Veronika

Kako? Kaj nisi?

Sida

Sem, sem. Kako si neučakana.
To ne gre kar tako neutegoma.
Pred tabo, vidiš, pojde še ta plašč,
ta naj te uvede in priporoči
grofici Jelisavi.

Veronika

Srečna ta,
ki ji bo tekel z ram ta bujni slap!

Sida

Hlapcu še naročim, naj se pripravi
še danes v Krško, pismo še napišem,
potem pa — sreča in Bog.

Sida odide. Veronika si je ogrnila plašč.

Veronika

A tisti vitez tam na gori prej?
Če bi prišel in bi me videl zdaj?
Kako bi ga sprejela, kaj mu rekla?
Pa to ni nič — bil je le moj živ sen...

Friderik pride. Zastrmita se drugi v drugega.

Dolg, pomemben in usoden molk, ki ju oba omami.

Friderik

Zdrava, grofica celjska.

Veronika

Zdrav, gospod.

Friderik

Videl sem belo zvezdo-repatico,
dvoje pramenov vlekla je za seboj
preko livade
in potegnila me je v svoj vrtèž,
da moral sem za njó.

Veronika

Videla na konju svetega sem Jurja,
od njega je zlata zarja vzhajala,
ovila me je vso v plašč plameneč —
zbežala sem, da nisem v njem zgorela.

Friderik

Plamenu v sebi nihče ne ubeži,
dokler ne strne z drugim se plamenom.

Veronika

O, plamen kliče plamen... vroče vem.
Od srca se mi trga proti tebi...
Kaj? Kdo nareka mi besede te,
ki niso moje, da posili vro
iz mojih ust?

Friderik

O moje so in tvoje.
Ta dragoceni hip jih je vsejal
s to zlato zoro v srca najina,
ki so se čakala od vekomaj...

Da naju ni združilo jutro to,
bi hrepenela čez neskončnosti
in vmirala... zdaj pa ni več ločitve.

Veronika

Zakaj pa sem zbežala?

Friderik

Bežala si pred neizbežnostjo.

Stopi k nji in jo poljubi.

Veronika

Kdo, kdo si, vitez, ki si mi srce
mladó neizkušeno na mah prevzel,
da vé še samo zate na tem svetu?

Friderik

Jaz sem — ne izprašuj, le ljubi me!
A ti — povej — odkod ta slavni plašč
s celjskimi zvezdami na tvojih ramah?
To je kot pismo polno tajnih znamenj,
ki prorokujejo bodoče usode.

Veronika

To pismo je vprašanje na usodo:
čita ga naj grofica Jelisava
in naj odgovori da ali ne.

Friderik

Grofici Jelisavi, dete, kaj?

Veronika

Za dvorno gospodično.

Friderik

Ti k grofici?

Ti da bi rada k nji za dvornico?

Kako, res slišim prav?

Veronika

Kako? Ni tebi prav?

Friderik

O, prav, prav. —

Počakaj, draga, daj meni ta plašč,

in za en mesec, morda za en teden,

kdo ve, nemara prej, dobiš odgovor.

Jaz, glej, sem v celjski službi.

Veronika

V Krškem?

Friderik

Da.

Veronika

O Bog, kako se je to strnilo! —

A kakšni jezdecí grmé čez most?

Friderik pogleda skozi okno.

Friderik

Moji prijatelji. Kaj neki bo?

Veronika

Tu jih sprejmite. Teti grem povedat.
To bo vesela.

Veronika odide.

Friderik

Preblisnila mi je telo in dušo...

Jošt pride.

Jošt

Čuj, Friderik,
opravili smo. In še gorko vest
smo ti prinesli v Krško. Tam izvemo,
da si odjahal. Naglo za teboj —
le konje smo menjali — in evo nas.

Friderik

Kaj — kaj?

Jošt

Končali smo pohod. Po njem je.
Stirje gradovi so ti na poklon.
Hlapci uklenjeni in vse ugnano.
On ni imel te kapljice poguma,
da bil bi tvegaj kaj za vse.

Friderik

Kako žvalaš ti konje? Po francosko?
In kakšno sedlo je za žensko boljše:
ogrsko? turško?

Jošt

Saj me ne poslušajš.

Friderik

Na Belcu plavala bo kot labod
na zibkem valu.

Jošt

Bedrik — kam strmiš?

Friderik

Kaj govoriš?

Jošt

Herič, tvoj zóprnik —
pobegnil kakor zajec, bogvekod
potika se po gornjegrajskih šumah.

Friderik

Kaj — Herič? Herič?
Ah, kje je to, kje je že zame to!
Dajte mu vse nazaj — jaz nisem več
nikomur zóprnik.

Jošt

Greš-li v puščavo?
Ta je pa dobra — ali si sam svoj?

Friderik

Pusti me, prosim, kakor da me ni.
Počakajte me spodaj. Da, in to:
ne zinite nikomur, kdo sem jaz.

Jošt

Poslušam, a razume naj te vrag.

Friderik

Sploh — kar odjahajte, vas že doidem.

Jošt odide. Veronika s Sido pride.

Zastor.

Drugo dejanje

Prvo prizorišče: soba v krškem gradu.
Nerád. Jošt in Ivan sta pravkar vstopila.

Jošt

Ni grofa Friderika?

Nerád

Grof Bedrik so in niso.

Jošt

Kakšna beseda to?

Nerád

Doma so, pa so se zaprli.
Če pa jih ni doma, so na pristavi.

Jošt

O sveti Bricko! In lepo deklè?
No, slišiš Ivan, slišiš: na pristavi.
Se to ne pravi: zbogom Desenice!?
Ali pa — kaj? — obenem tu in tam?
Pa ti prenaša to ljubezen svojo
pred nami kakor čudežno monštranco:

„Svet, na kolena! Kdor nje ne časti,
je nejevernik in očitni grešnik!“
Je lepa?

Neràd

Kdo?

Jošt

Deklè.

Neràd

Kakšno deklè?

Jošt

Kakšno deklè! No, tisto, na pristavi.
O grofu Bedriku smo govorili
in o pristavi, ne, in o dekletu.
Saj to bi ne bilo zdaj prvikrat,
da je grof Bedrik tja deklè pripêljal.

Neràd

Res, da bi ne bilo to prvikrat.
Bog mu preglej mladost in vrelo kri,
ki ga je zvrhal z vso strastjo çloveško
in mu je težje dal kot drugim nam...

Jošt

Kaj modrijaniš?

Ivan

Pusti, pusti ga.

To ti je filozof po svoji glavi.
Kaj? Bog je njemu težje dal kot nam?

Neràd

Taki zbero na svojo glavo zlo
in greh za nas, da se prenaširoko
nam ne razpase in je svet bolj čist.

Jošt

Čudna modrost! Po čem naj to diši?
No, kaj pa je z dekletom?

Neràd

Z dekletom pa je to, da ga še ni;
ampak to pot bo sam Bog ostrmel.

Jošt

Iz česa sklepaš to?

Neràd

Prav nič ne sklepam, samo gledam, vidim.

Jošt

No — in?

Neràd

Vse pospraviti, vse počediti, vse nanovo. Pa
stezice razpelji, pa pesek razgrabi, pa gredice
pred vrati — da bodo kakor mašni plašč! Ne
veš več, kje se te glava drži.

Jošt

Kakšne gredice, vraga, kakšen pesek?

Nerád

I, na pristavi. — In notri — da te šembraj, kaj takega še nikoli ne. Vse prebeljeno, vse pregrnjeno, vse zavešeno; nad posteljo novo nebo iz drage turške preje; blazine — sam mah, odeje — sam puh, kakor bi bil angeljce oskubel. Bonaventura znaša grofu Bedriku že tak žamet in žido, da ti oči jemlje, tako se izpreminja.

Jošt

Bonaventura!

Tako mi vere Abrahamove!

Ivan

Grof Herman je pokazal Judom vrata,
in vračajo se mu skoz mačji smuk.

Jošt

Pa nič ne veš, odkod je to deklè?

Nerád

Samo to vem, gospod: kadar se odpravljajo grof Bedrik na hrvaško stran, jim ni konj nikoli dovolj hitro osedlan. Če bi strelo zajahali, bi rekli, da sede na polžu.

Jošt

O Bedrik! Torej vendar Desenice!
In hodi dosti na hrvaško stran?

Neràd

To pa, kakor nanese. Izpustili niso nobenega tedna še, in če kedaj ne utegnejo dvakrat v osmih dneh, je že narobe.

Jošt

Kaj pa grofica Jelisava?

Neràd

O, grofica Jelisava so kakor nekje drugje.

Ivan

Nekje drugje? Kako drugje?

Jošt

Kaj misliš s tem?

Nerad.

Grofica Jelisava so že onkraj.

Ivan

Onkraj?

Jošt

Kje to? Kaj govoriš?

Neràd

Njim je ta svet samo še kakor senca:
kot da so izklesani iz marmorja
v cerkvi pokleknili na lastni grob.

Jošt

Dovolj sva izvedela — kaj praviš, Ivan?
Grof Herman bogme sina bo vesel.

Ivan

Grof Herman? Kdo mu nesel bo na nos?

Jošt

Ga ne poznaš? On ti je božje oko:
uprto kot nikamor vidi vse.
In stavim, da že ve. Pa kaj to nam!
Ta filozof! Kako? Svet je bolj čist...
Čuj, Ivan, to zapiši, to zapiši!
Tak náuk ni da bi ga pustil vnémar.
Svet je bolj čist, čimbolj grešimo! — Strela,
koristen náuk.

Nerád

Ne nam, gospod Jošt!
Mi smo krojêni na poprečno mero,
urezani na pedenj in komolec,
ukrivljeni natanko pod postavo...
mi nismo izbranci božji...

Jošt

Bedrik pa?

Razumeš, Ivan, ti to salomonstvo?

Ivan

Ta ti obrača svet kakor seno,
da pride vse na milost sončnih žarkov:
tako nekako ga razumem jaz.

Jošt

A beži... Daj nam vina, filozof!

Neràd

Pa ne bi spodaj?

Jošt

Zgoraj ali spodaj!

Pêlji nas v klet obokano, prijatelj,
da bomo bližji dedom pod zemljó.

Jošt in Ivan odideta, Friderik pride.

Friderik

Kdo je bil tu?

Neràd

Gospod Jošt in gospod Ivan.

Friderik

Sta mi kaj sporočila?

Neràd

Nič, gospod.

Friderik

Kje sta?

Neràd

Spodaj. Pijače sta ukazala.

Friderik

No, prav. — Bonaventura.

Bonaventura pride.

Bonaventura

Gospod grof?

Friderik

Neràd, postrezi jima, in pozneje,
ko vrnem se s pristave, pridem k njima.

Neràd

S pristave, da, gospod.

Odide.

Friderik

Bonaventura, zdaj je kup končan.
Torej vse to mi spravi na pristavo;
podvizaj, kmalu vrne se grofica;
da te ne vidi.

Bonaventura

Dobro, na pristavo.

A gospod grof, to je bila le senca,
le medla senca prave gloriije;
ta pa je tukaj notri spravljena.
To že ni več blago, to je meglica,
večerna zarja, zrezana na kosce,
zravnana in povezana v zavitke.

Friderik

Kaj nisi čul, da pojdi?
Vratar ti naj pokaže bližnjico.

Bonaventura

Takoj gospod, takoj, takoj, svetlost.
To mi prepustil sirski je trgovec:

najdražji sarantasem in plialt...
Je kdo kedaj že tehtal mesečino?
Skoz to vam sije ženska kakor vila...

Friderik

Ti bi človeku dušo izbarantàl.
Nêsi te Bog — in tudi to je zame.
Kaj pa je tam?

Bonaventura

Svetlost?

Friderik

Te steklenice.

Bonaventura

Ne, to pa ni za vas.

Friderik

A vendar — kaj je?

Bonaventura

Trgovci mi ves svet premerimo,
presodimo potrebe tu in tam:
to gre v Benetkah, v vaših krajih ne.

Friderik

Vonjave?

Bonaventura

Da, vonjave...

Friderik

Ne, to je —

Bonaventura

Vonjave, bi dejal, precèj omamne.

Friderik

Zapleta se ti jezik — kaj je?

Bonaventura

Leki...

Če hoče kdo, recimo, spati...

Friderik

Večno?

Bonaventura

Jaz sem trgovec: kaj trgovec ve o večnosti? — Vatel je naša mera — vatel za robo in za svet še milja — s tem pa je konec naše večnosti.

Friderik

Spati? Zaspati? In povej: za večno?

Bonaventura

Da, po vsej priliki je to za večno: — po leku tem ni treba več umreti...

Friderik

Čudno... pospravi... Praviš, da v Benetkah?

Bonaventura

Tam je tako: tri kaplje na blazino,
kjer oni spi... in čudovite sanje
ga preneso kot angeljske peroti
na boljši svet... Smrt s sokom tem je slast.

Friderik

Zavij nazaj!

Bonaventura

Svetlost?

Friderik

Zavij, ti pravim,
slaščico svojo... Ali je mogoče?

Bonaventura

Grof — oprostite: ta vaš meč...
ročaj ves z biseri posut... ostrina
vložena s srebrom — damaščansko delo —
in vidim: kaj umetno izvedêno...
Ga nosite samo za diko?

Friderik

Kaj?

Bonaventura

Ni ta nikomur še pogledal v srce?
Pa spi tako nedolžno v nožnicah
kakor novorojenček nežen v zibki...

Friderik

Kaj besedičiš?

Bonaventura

Svet je poln smrtí —
in z nekaterimi se kitimo...
Tako postavim...

Friderik

To jo meč, ne strup!

Bonaventura

Temu je strup, kar drugemu je lek...

Friderik

Proč! Ne priznam! Kaj kljuješ mi srce?
Prisežem — niti z mislijo oddaleč...

Bonaventura

Da, kaj nam mar! Ljudje in običaji
se menjajo iz kraja v kraj — in mi,
mi gledamo, da vsem ustrezemo.

Friderik

Ne, to ni res!

Bonaventura

Kako, gospod?

Friderik

Ha — kaj?

Bonaventura

Kup je končan, meni bo čas oditi.

Friderik

Počakaj... Na pristavo prideš s tem,
veš, na pristavo...

Bonaventura

Dobro vem, gospod.

Saj ni to prvikrat.

Friderik

Kaj — prvikrat?

Jaz grem naprej, ti pridi za menoj.
A ne odlašaj.

Bonaventura

Kot ukažete.

Friderik odide.

So te vznemirile te kapljice?
Hm — nisi prvi, ki te burijo.
Ni čuda: Bog, edini Bog drži
v rokàh življenje in smrt in ga ni groza...
in jaz — le da je moja misel čista...

Brigita in Geta prideta.

Geta

Bonaventura, o, Bonaventura!

Brigita

Kaj novega?

Bonaventura

To tu: za maskerado:
jutranja rosa in večerna rosa.

Da vsaki kos blaga.

Da, od grofice... A prihodnjič vama
prinesem nekaj, za kar bi po kolenih
obe šli radi tja v Jeruzalem...

Brigita

Oho!

Geta

Kaj takega?

Bonaventura

Ugibajta.

Brigita

Uhanov.

Geta

Prstanov.

Brigita

Veržic.

Geta

Čipk.

Bonaventura

O, še oddaleč ne.

Brigita

Pa sam povej.

Bonaventura

V Jeruzalem in Rim!

Geta

No kaj?

Brigita

No kaj?

Bonaventura

Dva lepa, mlada, srčkana, cukréna
dva ženina!

Brigita

U, beži, stara brada!

Geta

Manjka se ženinov! Pet na vsak prst!

Bonaventura

Prav, prav — ustregel vama bi pa le.
Zdaj pojdita — torej velja: prihodnjič!
In dober kup: od vsake en poljub!
To je kot bi dejal zastonj.

Brigita

No, veš kaj!

Geta

Le pridi spet — takrat pa javimo
poset tvoj — komu? — zdaj pa ti ugibaj.

Bonaventura

Pozdravljeni — zdaj ne utegnem z vama.
Grofice čakam.

Geta

Grofu Hermanu!

Bonaventura

Kaj? Da te grom!

Brigita

No, no, le nič za zlo.

Bila je šala.

Bonaventura

Rajši brez teh šal.

Brigita in Geta oditeta, Jelisava pride.

Jelisava

Imaš dremôto?

Bonaventura

Milostna gospa —
nisem obljubil? — In iz prve roke,
naravnost od arabskega zdravnika
iz Španije: spopolnil je recept
za vas prav nálašč z močnimi zelmí.

Ji da navesek.

Jelisava

Tu, tu so tiste sanje blažene?
Opoj s pozabo in prevaro sladko,

ki okrilati mučni nam prestop
čez zadnji prag, prijazen pošlje val
po nas iz onostranstva, da te oblije,
olaska z ljubkovanjem iz vsemirja,
in vtoneš v večnost kakor tič v sinjino? —
Kaj? — Mislila sem, da sem se odrekla,
zavrgla sen ljubezni in ves up —
in vendar — če bi — enkrat — zadnjikrat —
prav tik pred uro, ko bo treba iti —
v odmeno za grenkobo dolgih let —
morda — ne vem — a za takrat
pozdravljen, lek, in že sedaj zahvaljen. —
Povej, povej še enkrat: je-li res?

Bonaventura

Kako, madonna: nisem Bonaventura,
trgovec s pravo in pošteno mero,
s kreditom od iztoka do zapada?
Niso zaupali mi Frankopani
tovorov zlatih že v Italijo
— hej, ž njimi bi pokupil pol svetá! —
samo na mojo čast in vest, madonna?
In jaz vam hodil bi tja v Kordovo
po prazne ponarejke in precejke
in jih spečaval za pristno blago?
Tako mi vere Abrahamove:
ta sok je preizkušen in izpričan;
v njem so zgoščeni zgodnji sni narave,
ki jih je v bilkah, rudah sanjala
in ne dosanjala... ti se spojé

z zatrtimi željami, hrepenenji
človeških duš in s silo strnjeno
se poženo v visoko izpolnitev.
Izum najbolj dobroten medicine.
A plača? Nič: kar plača vsak zemljan
ob koncu v mukah, strahu in trepetu.
V Sevilji vsej, v Granadi vsej, madonna,
ne bije žensko srce, če ne čuti,
da mu trkljá ta talisman na prsi.

Jelisava

O daljne sestre, ali tudi ve?...
Sladka zavest, na prsih nôsi
navesek s tremi biseri droban
in v njem uteho bolečinam vsem!

Bonaventura

Le hip, premilostna, če dovólite:
ta-le zaklòp — tako-le — se pritisne...
tu — prav — bolj spod, bolj spod — še bolj —

Jelisava

In?

Bonaventura

No — in je odprto in porabno...

Jelisava si je dela navesek okrog vrata.

Jelisava

Zebe.

Bonaventura

Ne dolgo. To je vse privada.
Ko se pri vas stopli, postane del
vašega bistva — da, po simpatiji...
dan, dva, in da se od njega ločite,
bi vas bolelo kakor živa rana.

Jelisava

In v teh steklenkah?

Bonaventura

Isti lek — za moške.

Jelisava

Kako? I moškim treba je skrbeti
za sanje?

Bonaventura

Drugim, ponavadi drugim...

Jelisava

Kaj, drugim? In, Bonaventura, ti
si ne pomišljaš?

Bonaventura

Milostna gospa :
mehké so v vaši čumnati preproge —
meni podplate bije trdi svet.

Jelisava

Meni se smiliš; Bog se te usmili
in ti mehkó postiljaj pod nogami.

Bonaventura

To mi je milo čuti, milostna;
pod vami bi se nam godilo dobro,
grof Herman pa nam s trnjem je postlal,
in celjska tla gore nam pod petó. —
Madonna, tukaj pa je akmardí.
Vem, tega niste videli ne čuli:
tam sredi Azije nekje je gora,
kjer Salamandre, bajne deklice,
v tajinstvenih votlinah noč in dan
na zlatih stativah tko ta baržun;
črn kot pero polnočnega je vrana,
z žlahtnimi krzni s severa podšit,
pozemski ogenj pa se ga ne prime.
Bog mi je priča, mislil sem na vas,
ko sem blago prevzemal.

Jelisava

Prav si storil:
ta črni žamet, ki se ga pozemski
boje plameni, naj ostane moj;
a gospodičnoma Brigiti in Geti —
kaj svetlega si naj izbereta.

Bonaventura

Poznam dobroto vašo in sem že
blago pripravil.

Jelisava

In zdaj pozdravljen.

Mu da denarja.

Bonaventura

Hvala milostna.

Jelisava odide.

Tako mi vere Abrahamove:
ti si res milostna... In stokrat škoda:
ta svet je zate presurovo tkan.
Ne, blagorodju ni na njem prostora,
zato nestrpno hrepeniš drugam...
Jaz nisem kriv in si umijem roke.

Zastor.

Drugo prizorišče: soba v krškem gradu.

Herman, Friderik, Hermanov kancelar.

Herman podpisuje listine, ki mu jih daje kancelar.

Kancelar

Cesarju Sigmundu, prosim, svetlost.

Herman piše

Hermannus secundus,
grof celjski, ortenburški in zagorski.

Kancelar

In ban v slovenskih zemljah.

Herman

Da, in ban.

Kancelar

To škofu bamberskemu.

Herman

Krivulja — si se uvila pred menoj?
A dolgo se mi je upirala —
koliko let se nam je vlekel spor?

Kancelar

Pet let, svetlost.

Herman

Stvar sama ni bila vredna pet dni,
a celjska čast zahtevala je pet let. —

Piše

Hermannus secundus,
grof celjski, ortenburški in zagorski
in ban v slovenskih zemljah.

Kancelar

Pleterje, Bistra, Zajčki samostan —
potrjena vsa prejšnja naklonila
in nova navedêna točkoma.

Herman

Ne — ustanove in darovnice
bomo vsi trije podpisali v Celju:
jaz sam, ti, Friderik, in tvoj brat Herman.
Da, tudi Herman. Njega hočem v posle
pritêgniti.

Friderik

Kakor želi moj oče.

Herman

Torej prav. —

Ti naši kloštri lahko plešejo:
Pleterje opleteno kot nevesta;
Bistra — vsa bistra; Zajček pa bo dvignil
ušesca v zrak in bo pred Bogom in
ljudmi kozolček stal...

Friderik

Zares, bogato si jih odobrotil;
jaz, oče, pa Jurklošter jim okitim,
da bo vse leto kot Zeleni Jurij.

Herman

Da, pomni, Friderik: posvetnost naša
je proti večnosti le prah in puh,
ki veter ga raznese in razstelje;
zato naj vsak skrbi za zadnjo žetev
z deli krščanskega usmiljenja:
zakaj vsa ta politika se zgrudi,
če ni pokleknila pred božji tron —
le tam je blagoslov za večno rast.
Jaz mislim res, da z božjo pomočjo
vse konce sem zadrnil v en vozál
in naše lepo Celje
za vso bodočnost na nebo pripel.

Kancelar

Torej te listine svetlost...

Herman

Te listine si shranimo za Celje,
in danes še odrinemo.

Friderik

Še danes?

Herman

Danes.

Boš videl mojo novo sokolarno!
Oglejski patrijarh mi je poslal
dvanajst sokolov; Friderik, boš videl,
to ti je dvanajst vitezov krilatih,
ki v mislih vedno v soncu plavajo —
kakor bi morali mi vsi, mi vsi!
A njih nagon je kot obrzdan blisk,
in se ne proži: — le na mojstrov klic.
Štiri sem že obljubil Hermanu.

Friderik

Kako pa Ulrik?

Herman

O, Ulrik!

Mlado jelenče, vzpeto in vznesêno!
V njem kot da se je spet zjedrilo vse,
kar je kedaj pognala celjska kri

odličnega in dragocenega:
nanj zrem in miren sem za celjski rod. —
Povej mi, se ti nič po njem ne toži?
Očetu se ne toži nič po sinu?

Friderik

Zakaj ga nisi danes vzel s seboj?

Herman

Zakaj ga nisem? Hm...
Moj dragi kancelár — te listine,
kot sem dejal — in — hvala vam.

Kancelar odide.

Pristavo, slišiš, si pa krasno opremil,
bogme — vsa čast.

Friderik

Kako? Si bil že tam?

Herman

Zares z okusom in ljubeznijo.

Friderik

Nekaj sem premeknil in preuredil.

Herman

Turške blazine, vraga, turške odeje
nad posteljo — saj mislim, da so turške?
Zrcala pa bi stavil, so beneška.
Pa ne da bil bi z Judi mešetaril?

To ne biló bi prav... saj veš, jaz z Judi...
Zrcala kakor bi zavešena...
Se je kedo že v njih ogledováł?
O — mojo sliko so zavračala
kakor užaljena, ker čakajo
vse drugih lic — manj ostrih in bolj nežnih...
Moj dragi, jaz imam oko povsod,
in dokler se še giblje ta-le rôka,
imeti hočem i rokó povsod...
Nekaj si premeknil in preuredil?
I jaz sem vaje preurejati
in kaj premikati na svetu tem...
In mlada gospodična z Desenic —
niti besede! — ta ne pride, veš,
tja, na pristavo, temveč sem, na dvor,
naravnost Jelisavi pred obraz,
kot hoče nje družina. Z Jelisavo
sem že govoril — ona je zadovoljna,
ti pa, se nádejam, boš spoštoval
okrožje svoje žene in svoj dom.
Tako želi tvoj oče.

Friderik

Tako mi duše in srcá, ta stvar...

Herman

Tako želi tvoj oče. Rekel sem, —
Kako sta zadnje čase z Jelisavo?

Friderik

Ne, oče, prav zares, z Veroniko...

Herman

Kako sta zadnje čase z Jelisavo?

Friderik

Oče, saj veš: kakor pač moreva.

Herman

Kakor pač morava, bi rekel prav.
A naj bo prav kot je, in nič očitkov.
Ko sem govoril ž njo —

Friderik

Je kaj tožila?

Herman

Ona ne toži: Frankopanka je.
Ko pa sem ji omenil Ulrika,
ji htelo je navreti na oči;
a njen ponos, močnejši od bolesti,
solzé ji zgnetel je nazaj v srce.

Friderik

Oh, oče, ti ne veš.

Herman

Vem, vem, vem, vem!
Kako ne vem? Kaj nisem sam Celjan?
Priženil si pelinasto primorje.
Trpek napoj ti je prinesla ž njim,

vem, Frankopanka. Toda, Friderik,
v to grenko kupo raztopljen je biser
prvenstva celjskega, in pazi, sin,
da neprevidoma ga ne izliješ.
Jaz ne bi hotel tega, jaz ne, veš;
ti glej.

Friderik

Kaj hočeš, oče? Kam si me postavil?
Kjer zdaj stojim, mi ni mogoče stati,
in ti bi bil vse drugo prej ukrenil
nego kar si, da veš, kaj je z menoj.

Herman

Ti glej.
Z zavistjo zro našega imena rast
Blagaji, Turoči, še Frankopani —
Ti naj dobe še malih priganjačev
in lajavcev — da, tudi z Desenic —
potem bomo imeli velik lov,
in kdo ve, kdo bo trobil halali!...
Tudi to s Heričem — kaj pravi Jošt?
Naj pride sem.

Friderik

stopi k vratom.

Pokliči kdo gospoda
Sotéškega. — Bog ve, zdaj mi je žal.

Herman

Celjanu ne sme biti nikdar žal,
ker dela vedno z mero in vago v roki,

skonca pretehta vse posledice
in ve naprej, kam nagne se skodela.

Friderik

Iskati sem ga vêlel prav povsod,
vse bi mu poravnâl, a v zémljo se je vdrl
in ni ga najti.

Jošt pride.

Jošt

Vaš ukaz, svetlost?

Herman

Ukazal sem ti Heriča iskati.

Jošt

Iskal sem ga.

Herman

In najti sem ga ukazal.

Jošt

Našel ga bom, svetlost.

Herman

Čimprej, čimprej!

Jaz nočem, da bi me vznemirjal mak. —
Sedaj še k Jelisavi po slovo,
potem odrinemo. Je vse naréd?

Jošt

Kadar želite in ukažete,

Herman odide.

Mrk? Sončni mrk pri grofu Hermanu?

Kako? In luna tudi mrknila

pri Bedriku? — No, no pri Frideriku!

Friderik

Ne diraj vame, zdaj ne diraj vame.

Jošt

Jaz služim soncu kakor mesecu,

in moja plima in oseka se

ravna po soncu in po mesecu —

zato zdaj Jošt uplahni, kot velé

visoke konstelacije nebeške.

Friderik

Jošt, jaz bi bil rad sam.

Jošt

Kdor je s prijateljem, je kakor sam.

Friderik

Tako je, prav si rekel, torej, Jošt:

pozdravljen, zbogom.

Jošt

Bedrik — lahko noč.

Kaj gledaš? — Sluge, pogasite luči.

Res? dan je? — Pa zastrite okna, brž!
Grof Friderik Celjan bi rad prespal ta svet,
zalêžal Celje in prvorojenstvo.
O sveti Bricko! Vse je v redu, vse.
A svèt ti dam: če hočeš spati res,
poprej zamaši dobro si ušesa.
Dva Hermana ti klepljeta po naklu
v celjski kovačnici, naskrivoma,
in vendar, menil bi, dovolj naglás,
da bi lahko ti sen pregnalo.

Friderik

Kaj?

Jošt

Nič — lahko noč.
Veš, k meni včasih vrabec prileti
in mi zaupa, kar se ščebeta
po celjskih strehah. No — pa dobro spi.

Friderik

Bom, bom.

Jošt odide.

Dva Hermana? Da, da, tako smo zdaj...
Oče in sin in brat... žena in — ne!
Ne, tu je konec, tu ni več besede.
Proč! Tukaj je začrtan tisti krog,
kamor ni več pristopa drugim. Nočem.
Ukane, spletke in zahrbtnosti!
Vsi krsti! Jaz, jaz se pretikam naj
med zankami in iščem, kod bi ušel

nastavljenim pastem? Fej! Paglavec,
ki so ga zalotili, ko je kradel
na vrtu jabolka! Ha — v dve gubé
očetu pod dlanjo — bolan piščanec!
Zares — krasán poklic,
sijajna vloga grofu Frideriku!
In zdaj, baš zdaj, ko čutim tukaj notri,
kako sem ves svetál, ves čist od nje!
Pijánčuj, nečistuj in nasiljuj!
O — take čaše ni imel ta svet,
da bi me bil odžejal njen napitek.
Edina, kar jih je — Veronika!
Sram me je še pomisliti nazaj;
naprej brez nje pomisliti je strah.
Ne, te ljubezni svoje vam ne dam...
in Celja vam ne dam — oboje branim,
oboje obdržim... Ne na pristavo?
Tedaj pa v lasten grad. Kočevje bo
dovolj oddaljeno: tam ga sezidam
in ga podarim njej... Bonaventura
ga naj opremi... Je! — A do tedaj
oprezno... in če treba, tudi s krinko:
tako si hotel, oče, ti, ne jaz.

Jošt pride.

Jošt

Bedrik še spi?

Friderik

Ne, Jošt, Bedrik bedi.

Jošt

Ha — ker ne da mu spati Jošt-obád.

Friderik

In bolj je buden nego kdaj poprej.

Jošt

Če je le res, Bedrik, če je le res.
Vendar si izposodi drugi obraz.

Friderik

Ni pravi?

Jošt

Hm...

Friderik

Zakaj?

Jošt

Nekaj je v njem,
kar se mi zdi, da ni baš za očeta.

Friderik

Mordà ni za nikogar.

Jošt

Evo jih.

Herman se vrne z Jelisavo.

Herman

Da, Jelisava, kakor mi je žal:
slovo bo treba vzeti.

Jelisava

Že slovo?

Veter, ki vam je v Krško jadra gnal,
se ni utegnil še okreniti,
vi pa že hočete nazaj? Pa dà:
grof Herman je od nekdanj kratek gost.

Herman

Zato pa, upam, drag.

Jelisava

In drag, seveda.

Herman

Celje ne dá oddiha noč in dan. —
A Friderika ti odvedem — ne —
poprej ti ga še izročim. Zares,
ti ga še ne poznaš, ne, draga snaha:
pripravil ti je preseněčenje
za letošnje poletje na pristavi.

Friderik

Kaj, oče!

Herman

Le nič sramežljivosti!
Prej ali slej bi vendar zvedela. —

Ženin najnežnejši ne more lepše
pripraviti poročne postelje
nevesti ljubljeni. — Sézi mu v róko.

Jelisava

Sem jo kedaj odrekla Frideriku?
In vnovič mu jo prožim od srcá.

Herman

Ti, Friderik, jo sprejmi od srcá;
poljubi jo, in ljubi, in spoštuj.
In pomni: pred menoj si jo poljubil. —
Si zadovoljna, Jelisava?

Jelisava

da bi lahkó bilà. Rada bi,

Herman

Boš, hčerka, boš,
za to bom jaz skrbel. Jaz hočem to.
In zdaj — ko je tako — veš, Friderik —
zdaj, Jelisava, kadar pridem spet,
privedem vama v Krško — vesta koga? —
da bo vse leto z vama na pristavi.

Jelisava

Res — Ulrika?

Herman

Ulrika, Jelisava.

Jelisava

O, hvala ti. In skoro ga privedi.
Povej, kedaj?

Herman
Čimprej.

Jelisava

A res čimprej.
Kadar sem sama, prazni zrak objemam
od misli nanj.

Herman

Prav. A samo čez leto.
Ulrik je moj in ga ne dam od sebe.
On je moj vid: ž njim gledam daleč, daleč.
Da, Friderik — ž njim gledava na jug,
in kadar meni staro oko že opeša,
njegovo se požene še naprej.
On vem da bo prestavljal še mejnike,
ki smo jih Celju doslej postavili,
in jug zajel, dokoder gre naš jezik...

Jelisava

Je zrasel zadnje leto?

Herman

Kot konoplja
se kosa sam s seboj za visokost.

Jelisava

Je umen?

Herman

Kakor struna ves brni.
Žal mi je že, da sem vam ga obljubil.
Pleše kot iskra, poje kakor zvon,
vzpnè se na konja in je zrasel ž njim,
in pater Janez trdi, da ga ni
njegovih let, ki bi v latinščini
se meril ž njim. Zelo vam ga zlatim,
a res je tak.

Jelisava

Kar vidim ga pred sabo.

Herman

Zdaj pa nam dajte vina!
Ves grad naj pride in vse moje spremstvo:
naj se razzná,
da se je Celje strnilo kot grozd,
ki ne spusti nobene jagode,
nobene jagode na tla.

Jošt odide in se vrne z Ivanom. Med naslednjim
Hermanovim govorom prihajajo dvorniki, dvornice,
med njimi Brigita in Geta, in Hermanovi spremniki.

Jelisava

Ah — tod se je igral.

Herman

Kdo? Ulrik? Da!
Prav tu-le je sedel... in tukaj jaz...

še dobro pomnim... ták-le nizek čèp
med zajčki in medvedi, sloni, psi —
Adam-otròk med živalmi sredi raja.
„Kaj se igraš?“ — „Preprogo samoleto...
To je preproga samoleta,“ pravi,
„ta me ponese tja, kamor velim.
Kadar bom velik, Celje vse postavim
na to preprogo in ji zapovem...“
„Kam,“ pravim, „kam?“ — In on: „Na vrh svetá,
da bo imelo pod očmi vsa carstva,
in ga bo videti od vsepovsod...“
Preproga samoleta, Friderik,
in nanjo je postavil Ulrik Celje!

Se ozre po zbranem dvoru.

Zdaj smo izcela. Zdaj je Celje skup.
In kot smo tu, tako nas naj izkleše
iz kamena enega mojster Dalmatin,
ki dela zdaj na ptujski Črni gori.
Da — Mati Božja zberi nas pod plašč
s sorodstvom vsem, vsemi prijatelji,
kar jih je z nami, tukaj ali v mislih:
zanimcem poznim v kamen naj usekan
spomin ostane na današnji dan. —
Jošt — ali vi, moj dragi kancelar,
jutri me v Celju spomnite takoj,
da mojstru svoj zamislek sporočim.

Sluga je prinesel vina s tremi čašami.

Herman

Ne! Eno čašo. — Primi, Jelisava.

Jelisava

Oče, saj veš, da jaz ne pijem vina.

Herman

Le z ustnicami se tekni robú,
da ga poljubiš... in tri kapljice:
za vero, upanje in za ljubezen.
A za teboj naj pije Friderik
in naj izprazni vse do dna.

Jelisava

Tri kapljice?... Tri kapljice?... Naj bo.
Nese čašo k ustom, srebne in odstavi.

Herman

Samo dve kapljici si srébnila,
jaz sem jih štel — samo dve kapljici!

Jelisava

Res je, le dve: za vero in upanje —
ljubezni pa ni treba piti meni.
Zatorej tretjo kapljo Frideriku: —
pij, Friderik, ljubezen in vse do dna.

Herman

Naj bo po tvoje: Friderik, izpij
napoj, ki ti ga proži Jelisava,
nastavi rob, kjer so se ga teknile
nje ustnice, in vžij še njih okus.

Friderik izpije.

Zdaj pa na konje!

Družba se razhaja.

Jelisava

Friderik — v slovo —
v Celju, vem, boš poljubil Ulrika —
ná ta poljub... nesi ga Ulriku.

Poljubi Friderika. Jošt pridrži Ivana.

Jošt

Si gledal Friderika, ko je pil?
Pêlin, ti pravim, pêlin, brate moj!
To naj bilà bi kakor neka sprava,
češ, zdaj vsi vidite! — in trikrat pêlin!
Kdor bi pogledal Bedriku pod kapo!
In ona — ta poljub — za Ulrika!
Zase ga upala ni pridobiti,
za Ulrika! — Pri tem njegov obraz!
Ha, to so burke, to so čudne burke.
To ti je vse tak diplomatski ples,
kjer med seboj si tipajo hrbtè
in hrbtenice... kdo bo na kolenih
in tako dalje... burke, ha, za smeh!
Grof Herman méni, da je našel izhòd...
Jošt tudi nekaj vidi — in Jošt ve,
da sam grof Herman jim ne ve izida!

Zastor.

Tretje dejanje

Edino prizorišče: soba v krškem gradu.

Veronika in Geta.

Geta

Veronika, že spet sloniš na oknu?

Veronika

Sava in cesta kosata se v daljo.
Kam teče cesta?

Geta

S Savo teče v Zagreb,
in še naprej in še in še naprej.

Veronika

In tod na levo?

Geta

Tod na levo v Celje,
in kdovekam naprej — in kdovekam.
A pusti Savo in cesto: Sava teče,
kot hoče Bog, in cesta, kot ljudje.
A moja kukavica tukaj kuka,
kot hočem jaz: kuku!

Veronika

Komu bo to?

Geta

Poglej.

Veronika

Lepo. Komu?

Geta

Čitaj napis.

Veronika

„Nevesta-cvet — nakukam ti sto let,
in tisoč sreč — za sedem polnih vreč,
in pa otrók — kar jih nasuje Bog.“

Geta

Kako to čitaš! Kam ti je pal glas?
„In pa otrok — kar jih nasuje Bog!“
To so sami kraguljčki, to je smeh,
ne pa mrtvaške bilje.

Veronika

Geta, ah!

Geta

No, kaj ti je? Po domu se ti toži.

Veronika

Da, Geta, da.

Geta

Kaj praviš: tale nit,
kajne, presvetla je?

Veronika

Da, za spoznanje.

Geta

Veš, to vse mine.

Veronika

A komu bo to?

Geta

Ta-le bo prava. — To? To bo Brigiti.

Veronika

Brigiti?

Geta

Moj poročni dar.

Veronika

Kako?

Geta

Brigita je nevesta... da, in jaz
ji bom družica. Saj si videla
blago, veš, tisto svilo.

Veronika

Da tisto od grofice Jelisave.

Geta

Za nje poroko jo bom prvič nosila.

Veronika

Lepa boš, Geta, in Brigita tudi.

Geta

Da, če bi imel Bonaventura tudi lepoto naprodaj, potem že. — Haha!

Veronika

Brigita je nevesta?

Geta

Haha!

Veronika

Zakaj se smeješ?

Geta

Bonaventura! Kako sem ga ondan prestrašila z grofom Hermanom. Ves je prebledel, kakor da je samo ime oživel pred njim in mu stopilo strašno pred oči.

Veronika

Se ga boji?

Geta

Kaj — grofa Hermana!
Kdo se ga ne boji!

Veronika

Zakaj? Ni dober?

Geta

Dober, ne dober, kdo bi vedel to? Meni se zdi, da se pod njim zemlja upogiba. Ljudje so poleg njega kakor trava, ki jo lahko iz nepazice pohodi. Sam grof Friderik je pred njim tolik — komaj do kolen mu seže. In to ti je silák, grof Friderik. — Brigita ne sme še kukavice slišati — moram pospraviti, predno pride.

Veronika

Kako silak?

Geta

Ah, draga, saj boš sama videla. Jaz sem zadovoljna, da nisem grofica Jelisava, da sem samo nje dvornica. In tudi ti hvali Boga. — Že spet so ti ušle oči skoz okno.

Brigita pride.

Veronika

Odtod bodo prišli, od leve.

Geta

Kdo?

Veronika

Svetli, ponosni in vihari...

Geta

Kdo pa?

Veronika

No, Friderik — grof Friderik in spremstvo.
Misliš že danes, Geta?

Geta

Danes, jutri.

Brigita bo to bolje vedela:
kedaj, Brigita?

Brigita

Kaj jaz vem! — Zakaj?

Geta

Ti ni on nič povedal?

Brigita

Beži, bena!

Geta

Ljubezen je vijolica: zaman
se hoče skriti, ko jo vonj izdaja.
Medve z Veroniko pa veva že,
kaj kuka kukavica.

Brigita

Kaj?

Geta

Kuku!

Brigita

Daj, daj, pripraviva se na pristavo.

Geta

Je-li grofica dovolila?

Brigita

Je.

Rož rekla je prinesti, mnogo rož.

Geta

A sama noče tja?

Brigita

Omahovala je: rada bi šla,
pa spet, da ne. Kot da ji nekaj brani,
nekaka slutnja. Čez obraz so ji
vedrino sence prebegavale.

Naposled se odloči s stisnjenimi
ustnami: ne. „A vedve pojdita
z Geto — poglejta — in mi prinesita
rož, mnogo rož.“ — Ko hočem že oditi,
pravi: „Počakaj! — Nisem rekla, da
poglejta? Ne, ničesar ne poglejta,
in če kaj vidita, meni molčita.“

Zdaj jo prepljusne upanje, zdaj strah —
sama ne vem... A pojdiva.

Geta

Ne veš?

Zaman je pila vero in upanje
pred tremi dnevi — ali pa želi,
da bi grof Friderik jo presenetil
in jo povêdel na pristavo sam.
Kaj pa Veronika — greš z nama?

Brigita

Ne,

Veronika, je rekla, naj ostane.
Pozno bo že. Hitiva.

Veronika

Pozdravljeni obe.

Brigita in Geta odideta, Jelisava pride.

Jelisava

Kako ti je, Veronika, pri nas?
Tri dni si z mano, in tačas si se
privila k duši mi kot nje družica
in znanka že od kdovekdaj.

Veronika

Gospa,

dobrota vašega srca je moja
neznatnost blagovolila sprejeti
in dvigniti do svoje visočine:
saj v meni, vem, ni tega, kar bilo
bi vredno te odlike.

Jelisava

Ne ne, jaz nisem dobra, ti si skromna.
Dobrota ne izbira in ne loči,

deli se kakor sonca zlati kruh
brez omejitve dobrim in hudobnim...
Ne, meni je težkó priti do srca,
ne odprè se vsakemu, ki nanj potrka:
ti pa si pridobila si na mah
moje zaupanje.

Veronika

Hvala, gospa,
skrbela bom, da si ga res zaslužim,
doslej pa vem, da sem ga še nevredna.

Jelisava

Veronika — daj da poljubim zvezdo
na tvojem čelu.

Veronika

Milostna gospa,
zdaj, po poljubu vašem jo res čutim.

Jelisava

Jasnica sem pri sebi te nazvala,
ko sem te ugledala... mi boš jasnica?

Glas stražarjev, ki oznanja noč.

Čuvaj!

Jelisava

Kako je hitro danes padel mrak.
Stražar na stolpu že prižiga luči.

Veronika

Kaj se ne vrne danes vaš gospod?

Jelisava

Ne vem.

Veronika

Ne danes še?

Jelisava

Ne vem, Veronika. Zakaj?

Veronika

Temà jim bo.

Jelisava

Temà jim bo.

Veter podi oblake od zapada.

Veronika

Naj luč prižgèm, gospa?

Jelisava

Ni treba. Mrak se mi tako prilega...

Povej, Veronika, si kdaj ljubila?

Pa kaj to govorim! Tvoja ljubezen
še ni preteklost: pred teboj je vse —
življenja in ljubezni tajna cesta.

Veronika

Po tej cesti bodo prišli, kaj ne?

In medve jih ne bova videli —
temà bo že.

Jelisava

Zakaj ne odgovoriš?

Veronika

Doslej je še samo moja skrivnost,
nikomur nisem še povedala.

A zdaj je mrak zagrnil mi obraz,

ne vidim vas, vi me ne vidite...

in zdaj — in zdaj...

ne, tudi zdaj ne morem — ne z besedo...

A prosim vas,

prosim, gospa, če položite rōko

na moje srce, vam bo vse priznalo.

Jelisava

Dete!

Veronika

Grofica?

Jelisava

Duša, dušica!

Kako ti je mogoče to prenesti

in ne zgoreti? Tvoje srce me

je speklo v rōko.

Veronika

Torej je priznalo...

Ah, da, saj ni mogoče utajiti:

odznotraj me prebija — živi zublji —

in komaj, siloma dušim jih v sebi,

da mi ne blisnejo skoz prsi v svet.

A še nikomur nisem razodela,
nihče ne ve, samo drevesa in vi.

Jelisava

Drevesa?

Veronika

Jelke, da, in breze
doma pod našim gradom, v našem logu.
Kadar mi je hotelo prekipeti,
sem k njim zbežala in poklékala
prédnje in k tlom spuščene veje jim
ihté pritískala na vroče prsi
in jim kot spovednikom vse odkrila...

Jelisava

Ubogo dete!

Veronika

Ne, nisem uboga!
Ne pomilujte me, bogata sem!
Le svétu oči zaprem in si pogledam
navznoter — o — v meni je vse svetló,
in vidim, da sem zaklenjen tabernakelj,
ki vanj so nanosili božji sli
ves blesk sveta in meni edini dali,
da smem vanj zreti in ga vživati.

Jelisava

O mlade misli tajni vnebohodi!
Mladosti čaša, polna preobilja
z opojnostjo, čarobo sladkih sanj —

kako prenesti s šibko jo rokó
varno do cilja, ko en sam spotik,
en sam tresljaj lahkó jo že razsuje! —
O dete, dete, prebogato si,
in jaz sem poleg tebe vsa uboga...
in bi ti rada, rada pomagála.

Veronika

Gospa, vaše besede plačejo
in več so objele nego jaz razumem.

Jelisava

Oko ni plakalo — samo beseda.

Veronika

Nad vami? Nad menoj?

Jelisava

Nad tabo in nad menoj...

Veronika

Kako, gospa?

Jelisava

Ah, ti boš v duši mnogo še trpela...
Kako je to, Veronika: tri dni
šele, in jaz edina vem za tvojo
ljubezen, ti edina za moj plač...
Na vsem širokem svetu le dve duši,
na vsem širokem, praznem, praznem svetu...

Veronika

Ne, za ljubezen moja ve še nekdo...

Jelisava

Da — on. Kdo je?

Veronika

Gospa, nekdo prihaja.

Brigita in Geta.

Brigita in Geta prideta.

Brigita

Rože sva prinesli.

Jelisava

Rože — da... v mojo sobo jih nesita.

Brigita

Gospa, vam smem povedati, gospa?
Ne boste užaljeni?

Jelisava

Kaj je, Brigita?

Iz glasa ti zveni vesela vest,
kako naj bi bila užaljena?

Geta prižge luč.

Brigita

Gospod vas ljubi.

Jelisava

Kakšna to beseda?

Brigita

Ne, oprostite... nisem mislila...
a neizmerno, sem hotela reči...
Res, kadar boste videli pristavo...

Jelisava

Nič več, Brigita, molči. — Kaj, Brigita?

Brigita

Vsak slednji zastor, sleherna tančica
v objem se proži, trepeta v poljub;
o, same zanke, zádrge, pasti,
zapeljevanje v slast noči poročne.
Geta, povej, ni res?

Geta

Res je, gospa:
na stolbi vzvišeni je stol kot prêstol,
in čeženj razprostrt je vêzen plašč
s celjskimi zvezdami. — Res, vérujte:
grof vam je to pripravil naskrivaj,
da bi neslutoma vas tja privel.

Jelisava

Da, da, že prav... Nemara je tako...
Pojdi... Ne, daj mi rože...

O, komaj nosijo bogastvo svoje —
poglej, Veronika: bujne glavé
nagnile so pod lastnim preobiljem.

Geta

Večerna rosa jih je že osula.

Jelisava

Hvala ti, Geta, hvala ti, Brigita...
za rože hvala — in hvala za vest...
Zbogom...

Ne, ti, Veronika, ostani še —
s teboj bi rada... če ti je ljubó.

Veronika

O da, gospa, rada ostanem z vami.

Jelisava

In vama lahko noč.

Brigita in Geta

Lahko noč, gospa.

Brigita

Voščenka je v spalnici pripravljena.

Jelisava

Da, prav.

Brigita in Geta odideta.

Dve drobni, drobni dušici — dva metuljčka
vesela, ki sta iz vrta božjega

prifrftotala in se v našem soncu
od cveta do cveta opotekata.
Glej — to je sreča, a bogastvo ni. —
Tja sédiva; če pridejo nocoj,
oddaleč že naj vidijo dve senci
v okviru okna, ki jih čakata.

Veronika

Jaz bi jih čakala do bele zore,
da bi jim videla perjanice
ozárjene z blestino jutranjo,
čula junaški jim klopòt kopit.

Jelisava

Da, čakajva, da jih pričakava:
vero sem pila in upanje sem pila
danes tri dni...
Vere še nimam, upanje samó —
rože so mi prinesle upanje —
in upanje mordà prižgè mi vero.

Veronika

Kam boste sedli, milostna? — Moj Bog!

Jelisava

Kaj je, Veronika?

Veronika

Čez vse dvorišče
ogromen, temen križ... čez grad je pal

in vse podrl v temò... Zidovje in stolp
samo še črna groblja...

Jelisava

Kaj?

Poglejte.

Veronika

Jelisava

Križ — in zdaj še naju senci
pod njim...

Na Golgoti, na Golgoti ljubezni
dve ženski sklonjeni pod križem, o!
in okrog njiju v razvalinah svet...

Veronika

In oni — s ceste — bodo videli
naju tudi tako — pod križem —
na Golgoti?

Jelisava

Tudi. Samoten romar
tam spod morda je baš dvignil glavó,
zagledal najino Golgoto, se zdrznil
in se pokrižal...

Veronika

Naj luč zastrem, da izgine grozna senca?

Jelisava

Da, da, zastrì, zagрни naju v sómrak.

Veronika zastre luč.

In zdaj zasij mi zopet ti, Jasnica.

Veronika

Ah, da bi vam bila.

Jelisava

Čutim, da boš.

Nekaj mi moraš še povedati —
Brigita in Geta naju sta zmotili.

On...

Veronika

On, gospa?

Jelisava

Da, on, Veronika.

Jaz trepetam za tabernakelj tvoj:
bo vreden zlatih teh plamenov v tebi?

Veronika

Moj plamen ni zagorel sam od sebe:
plamen je plamen vnel — tako je z nama.
Poznate obiskávanje svetinj
med našimi cerkvicami na samem?
V poletni noči stoži se svetniku
po bratu, po sosedu v drugi cerkvi,
temu po onem — in skoz svetlo noč
svetinji poletita v medlem soju
si hrepene naproti...
kjer pa se srečata, se strneta
v svetem poljubu in se raziskrita. —
Tako bilo je z nama.

In kdo je? Jelisava

Veronika

Kdo, gospa — to naj ostane
še malo srca mojega skrivnost...
Ne dolgo več... Nemara boste ga
videli še nocoj...

Jelisava

Kako? Nocoj?

Če pridejo... Veronika

Jelisava

Je ž njimi?

Veronika

Mislím, upam...

Jelisava

Zato bi čakala do bele zore!

Veronika

Pri grofu Frideriku, v celjski službi,
tu, v Krškem.

Jelisava

O! Torej ga že poznam...
To bo — počakaj... ne... kako — saj ni,
pri nas ni takega med vitezi...
ali nemara...

Veronika

Že gredo, gredo...

Oni so — čujete — gospa — tam spod.

Jelisava

Rog — da, oni so.

Veronika

Vratar prižiga plamenico.

Skoz okno vam pokažem ga, gospa,
ko bodo na dvorišču...

Zdaj brano spuščajo.

Jelisava

Da, evo jih.

No — kateri je?

Veronika

Ta — v prvi vrsti.

Jelisava

Kteri?

Veronika

Na desni — tisti, tam.

Jelisava

Na levi hočeš reči — vitez Ivan.

Veronika

Ne ne, na desni.

Jelisava

Prêveč je tema.

Veronika

Dobro ga vidim — Friderik.

Jelisava

Kako?

Veronika

Ki se je sprožil s konja kot perot.
Ta — zdaj z vratarjem govori — tam: luč
mu je pala zdaj naravnost na obraz —
ta je, gospa... Zdaj veste vse, gospa,
in zdaj med nama ni skrivnosti več —
eno edino, sladko in globoko
sem prihranila zase in za Inka,
in v čašo moje sreče več ne gre
ni ena kapljica, tako je polna...
Kaj mu vratar razklada tako dolgo?

Jelisava

O, o!

Veronika

Joj, kaj vam je, gospa? Vam je slabo,
da omahujete? Gospa, blede ste...
mene je strah.

Jelisava

Proč, beži proč in se več ne pokaži.

Veronika

Sem vas jaz užalila, milostna?

Jelisava

Ne izprašuj.

Veronika

Ničesar si nisem v svesti.

Jelisava

Kaj? Kdo? Nič, o, nič več. Zdaj je vse proč.
Mladost, ljubezen, sanje — vse, vse v nič.
Križ je podrl, porušil vse, grad, svet —
in naju obe pokopal pod seboj.
Dete — ne veš, kam si zašlo — in jaz —
in bolje, bolje, da ne zveš nikdar.
Počakaj — jaz imam tri kapljice —
Veronika, te naju ozdravijo...
Bonaventura, veš...

Veronika

Gospa, jaz nisem bolna.

Jelisava

Si, si, bolj nego sama veš.
Veronika — pogubljeni sva obe,
obe izdani, strašno varani —
in jaz ne vidim ni pedi zemlje,
ki ne bi se pod mano ugreznila,
če nanjo položim korak.

Veronika

Kako? Kako?

Gospa, gospa — ojoj — zdaj slutim, vem...

Slutila nisem, nisem vedela...
O groza, strašno, česa naj se primem?
Na glávo se mi usula je temà —
Nikamor več ne vidim — o gospa —
za róko me primite in me vedite,
kamor vam kaže oko... Pred vami tu
sem na kolenih in ne vstanem prej,
da mi velite vi, da poveste kam...

Jelisava

I jaz sem slepa, siva zunaj, znotraj...
Poglej me: na kolenih sem i jaz —
pred čim? Pred božjo milostjo? Ni je!
Tla, ste še trdna pod menoj? Ste trda?
Na tvoja vrata, zemlja, trkam s čelom —
zakaj se ne odpró? Si kot nebo,
ki sem z molitvami ga kamenala,
pa so mi bile ob brezčuten bron
in padale na srce mi nazaj
in ga ubile, in mi ga ubile!?

Veronika

O drobna, drobna tička majcena,
ki je zašla med drzki let sokolom
in so jo strli ponevedoma...
Oni šumé naprej in ne vedo
za kepico, ki v travi krvavi
in se nikoli več ne dvigne v zrak...

Jelisava

Sirotica, ti golobička moja,
zakloni se pod mojo rahlo dlan...
Nikomur ni še žalega storila,
doslej je sipala samo dobrote...
A kaj to govorim — iz mojih ust
je vsa tolažba le še prazen zvok...

Veronika

Niste rekli, gospa, da imate lek
za naju obe?... Ah, saj sem bolna, bolna.

Jelisava

Da, da, Veronika, pozabila sem,
zato sem zaplakala... Lek, močen lek,
močnejši nego vsa boleost sveta.
Daj — primekni se... Vidiš, tukaj je...
Hočeš na krilih angeljskih zaspiti?
Tako storiva, da, Veronika:
omotájva si glavé, skup, v en ovoj —
tako, poglej —
in skupaj léziva na posteljo
glavo ob glavi in srce ob srcu —
tako naj skupaj naju najdejo
in skupaj v eno rakev polože.

Veronika

In skupaj v eno rakev... v eno rakev...
in skupaj v eno rakev... v en ovoj...
na krilih angeljskih...

Jelisava

O hočeš, da?
Čas je. Vstaniva. Pojdiva.

Veronika

Kaj hočete, gospa? Pustite me!
Smrt vam pogledala je iz oči.
Mene je groza... Kaj namerjate?
Ne morem... Mislila sem, da lahko...
toda ne morem, ne: preslaba sem,
preveč zavržena... zaničujem se,
a srce se mi buni zoper to
in mi ne da in noče, noče, noče.

Jelisava

In jaz bom mórala sama na pot!
Brez spremstva, da, grofica Jelisava,
brez gospodičen, vitezov, oprod
s sokoli na rokàh.. Kdo? Kaj? Grofica?
Ah, visokost mi zdrknila je z ram
kot nepotreben plašč... ponos na tleh...
in vse mi je odveč, kar ni sramota,
ponižanje, obup, strah in solze...
Poglej to belo frankopansko roko:
ni čast in milost in odlika več
se je tekniti? Upogibala
so se pred njo kolena za poljub —
zdaj plaha se izteza v mrak, prosjači
zaman za skorjico usmiljenja,
za črni kruh sočutja... O, o, o!

Gre.. čuj... ne še. — In táko naj me vidi?
Ne, lej, Veronika: tako bo bolje:
samí ostaneva, samí vso noč
zaklenjeni s to svojo žalostjo,
dve ženski v sómraku trepetajoči,
da pride dan, in bova mislili,
kako bi jutri...

Veronika

Ne, ne zaklepajte!
Jaz nočem sama z vami — nočem v rakev.
Nocoj še ne... nemara jutri, jutri.

Jelisava

Ne sama z mano? Kaj? Se me bojiš,
da bi te mogla — da bi te hotela...
Povej, si vrgla name grdi sum?
Da — sumiš me. O, kam sem pahnjena!
Imá-li obup z zločinom en obraz,
da ju lahko zamenjaš? — Nič ne morem...

Friderik pride.

Jelisava

Kdo si? Povej mi.
Jaz nisem nič, nič več... A kdo si ti? —
Nekoč je snubil Friderik Jelisavo...
In jo je ljubil, res, in ona njega —
bolj nego je on mogel slutiti.
Prebel je bil njen plamen, prehladán,
da bi ga bil on videl in začutil...
prečist je bil, in je še, je še čist...

A tihi veter od Levanta je
popuhnil in odnesel Mari krono...
Pa, deca, to je bajka, daljna, davna —
In jaz ne vidim Friderika več,
ne Jelisave... Si mu dal poljub?

Friderik

Dal, Jelisava.

Jelisava

In on?

Friderik

Vsesal se mi je v ustnice
in jih ni pustil, kakor tvojih dojk,
kadar jih je prijel — veš — takrat —

Jelisava

V bajki, vem.

Si, Friderik, mi od njega kaj prinesel?

Friderik

Sem, Jelisava.

Jelisava

Dober si, Friderik. — In kaj?

Friderik

Poljub sem ti prinesel.

Jelisava

Ali smem?

Ulrikov je, ni tvoj...

Friderik

O, Jelisava!

Jelisava

Daj mi ga, Friderik, daj brez laži.
Laži je konec, konec, Friderik.
Lej — tudi jaz sem dobra, tudi jaz:
ne dam ti niti prilike za laž —
samo njegov poljub...

Ga poljubi.

Pozdravljen, Friderik: le konec bajke
je bil resničen...

Friderik

Jelisava!

Jelisava

Ne.

Hoče oditi.

Veronika

Gospa, gospa — in zame nič besede?
Preveč sem vam zavržena, saj vem,
ker nisem šla... ker mi ni dalo z vami...
In zdaj ostavljate me brez slovesa.

Jelisava

Zavržena? Ne, ne — premlada si,
srce ti sluti, da še preboli...

Veronika

Mi boste oprostili?

Poklekne prednjo.

Jelisava

Oprostila?

Med nama je samo čista resnica:
resnici pa ni treba oproščenja.

Veronika

Ne, ni resnica, ni še, ni še vsa...
Nekaj je v meni, kar mi je branilo,
nekaj močnejšega kot greh in kes,
kot sama smrt...

Jelisava?

Kaj, kaj je to?

Veronika

In vi,
vi morate... pri vas je odločitev.

Jelisava

Govôri, govôri.

Veronika

Svetlost je v meni z neke druge zvezde...

Jelisava

Povej mi, dete...

Veronika

Ne, jaz nisem dete —
nisem več dete... o, gospa...

Jelisava

Kako?

Veronika

Angelj Gospodov je Mariji oznanil.

Friderik

Veronika...

Veronika

In zdaj, gospa, če še porečete,
če zdaj ukažete: — kamor povede
me bela roka ta...

Jelisava

In zdaj bi šla?

Veronika

Zdaj, ko to veste, če velite zdaj...

Jelisava

Ne. Tvoj ukaz je v tebi. Slušaj ga.

Friderik

Kaj to pomeni?

Jelisava

Nič, nič, Veronika, to naj ostane
skrivnost med nama, v molku shranjena...

Pozdravljam te in blagoslavljam te,
če je v teh ustih še kaj blagoslova...

Gospa... Veronika

Friderik
Čuj, Jelisava...

Jelisava
Ga poljubi.

Zbogom Ulrik.

Odide.

Veronika

Kaj mi ostane po tem blagoslovu?
Kot kladivo mi je na srce pal
in ga pobil še bolj... Zdaj sem v življenja
temnico obsojena, in vsak izhod
zapahnjen in neusmiljeno zastražen...
Kaj mi ostane reči še?

Friderik

Ljubezen.

Veronika

Kedo je rekel to?

Friderik
Tvoj Inko.

Veronika

Inko? Kedo je to? Ljubezen — kje je?

Friderik

Pri tebi, tu.

Veronika

Ne, tu je laž in greh.

Izdana sem.

Friderik

Je prêveč ljubiti greh, Veronika?
Je bila laž v poljubih najinih?
V objemih neresnica, in izdajstvo
v pogledih, ki so vžigali srcé,
da je bilo samó še žgavni dar
pred nespravljivim, neizprosnim bogom,
ki ne živi, če ne gorijo srca
pod njim v plamenih žarkih?

Veronika

Bo jutri dan? Bo sonce? O — vse bo:
dan, sonce, svet, ljudje po svojih poslih.
Le jaz prokleta in izobčena
iz smrti in življenja in vseh poslov
tega in onega svetá... Kam bi?

Friderik

Z menoj, Veronika, samo z menoj.
Če je proklela tebe, saj je i mene,
in veš, kogá še, veš, Veronika?
Da, nas — vse tri je proklela in zvezala —
in nas tako blagoslovila.

Veronika

Kaj?

Izdal si me in strašno te sovražim...

A v meni je čebelica presladka,
odznotraj pije mi srce in raste
od mene in hoče izleteti v sonce...

Brez nje bila bi že na postelji
z grofico Jelisavo... z omotano
glavo in brez besede zate, o!
ki te iz dna, iz dna srca sovražim.

Friderik

Torej me ljubiš.

Veronika

Kaj? Če bi ti mogla
kaj hudega storiti, raniti
srce ti do krvi, da bi ječalo,
kot jaz ječim...

Friderik ji ponudi bodalce

Ná.

Veronika

Kaj?

Friderik

Primi — potisni!

Glej: tukaj bije, zate in zanj, za drobno
čebelico — in vaju je izdalo...

Veronika

Ne morem — o — ne morem.
Prokleta sem, pogubljena: ljubim te.
In te sovražim, veš, sovražim strašno.
In sem vsa tvoja — Inko, Inko moj...

Objem.

O Bog — in kaj bo jutri, kaj bo jutri!
Jaz — jaz grem v svojo sobo... Ti ostani,
pojdi k grofici.

Friderik

Zdaj?

Veronika

Nemudoma.

Vso noč prebdi pri nji... Nekaj namerja.
Tri kapljice ima...

Friderik

Od Bonaventure?

Veronika

Da, da. Mene je strah. Brž, pojdi k nji.

Friderik

In je hotela s tabo?

Veronika

Ne vprašuj —

vse veš, kar treba. Hitro.

Odide.

Friderik

O nekaj vidim, vidim nad seboj
viharno bleskovitega: zlat arhangelj,
ki navpični mu zalèt trga peroti,
ko riše za seboj ognjeno sled,
da mi z neba prinese vročo vest,
oster ukaz kot v srce meč-plamenec...
Si res? — Kam? — Vse na en sam cilj.

Noč ga zagrne. Ko se pokaže za oknom bleda proga
prvega svita, stoji še vedno na istem mestu.

Ni drugega, ni drugega kot to!

Odide v Jelisavino sobo.

Glas stražarjev, ki oznanja dan
Čuvaj!

Brigita zadaj

Si, Geta, slišala?

Geta zadaj

Kaj, kaj? Stražar oznanja dan.

Brigita zadaj

Ne, ne, grofica je zaklicala.

Geta zadaj

I mene — v snu.

Brigita zadaj

Natanko in naglas, ne v snu.

Hitiva, brž. Geta zadaj

 Brigita zadaj
Čakaj, je sveča tam?
Friderik se vrne.

 Friderik
Kaj, kaj je to?
More že misli — sanje — sama želja?
Mori ljubezen? In ni treba rok
in strupov in bodál?... Sem jaz? — Kako?
Ali me je prehitel moj arhangelj
in storil zame? —

 Brigita in Geta prideta s svečo.

 Kaj? Kdo je?
Brigita in Geta? Pojdita k gospé,
poglejta, kako ji je.

 Brigita in Geta odideta. Veronika pride.

 Veronika
Si ti? Kak glas je hišo vso prelêtel
z ogromnimi perotmi črnimi?
Kaj je z grofico?

 Friderik
Zdrava, grofica celjska!

 Veronika O moj Bog!
Omahne, Friderik jo prestreže v naročje.

 Zastor.

Četrto dejanje

Edino prizorišče: dvorana v krškem gradu.
Herman pride z Joštom, za njima Friderik in Ivan.

Herman

Po mojih poizvedbah bo to danes,
kvéčemu jutri. — Zdaj pa grem počivat,
utrujen sem od ježe. — Da: pogledjte,
če se ni konj ustopil — klecnil mi
je spod na pragu... Če ni to? — Pa kaj!
Jaz vérujem le v dobra znamenja,
slaba so mi le dober opomin,
naj bom oprezen. Friderik, kaj meniš?

Friderik

I jaz imam le dobra znamenja,
verjeti v slaba mi je babja vera.

Herman

In v dobra?

Friderik

Moška vera in pogum.

Herman

Ogenj je dobro znamenje, vsaj meni. —
Veš, Friderik, Herman je vzel sokole

in tudi vranca, ki se nam ni dal
nikakor brzdati.

Friderik

Prav.

Herman

Kar na zadnjih nogah,
kot da stoje pred njim stopnice v zrak
in mora in mora z jezdecem v nebo.
Utrujen sem — me spreliš, Friderik?

Friderik

Rad.

Herman

Ko smo s Turki pri Nikopolju —
Herman in Friderik odideta.

Jošt

In sva se s Sigmundom otela v čoln...
Nekaj ima za bregom: kadar s tem
začne, že vem, da ima nekaj za bregom.

Ivan

Kaj je privêdlo grofa Hermana?
Samo za šetnjo ni prijahal s Celja.

Jošt

Mislím, da bi si rad ogledal kres.

Ivan
Kak kres?
Jošt
Ne veš?
Ivan
Prav nič.
Jošt
Res ne?
Ivan
No, res.
Jošt

Tedaj napni ušesa.

Friderik pride.

Pjam — parám...

Friderik

Moj oče bi se rad spočil za kres.

Jošt
Za kakšen kres?

Friderik

Vesel je kakor jaz,
da vzraste nam nov grad na celjskih tleh.

Jošt
A kakšen kres?

Friderik

Ti nisem še povedal?

Jošt

Niti besede ne.

Friderik

Tako, res ne?

Da zidam Novi Grad, to veš.

Jošt

To vem.

Friderik

In ko zataknejo nanj smrečico,
sem sla naročil najhitrejšega,
da mi to sporoči.

Jošt

Kakšnega sla?

Friderik

Ogenj bo tekel po deželi kranjski
tam od Kočevja pa do Krškega
z novico vročo, da je Novi Grad
pripravljen za sprejem Veroniki.

Jošt

Sicer nam javlja Turke ta tekač,
plenitve in pomor in razdejanje...
A malin melje, kar se mu naspè,
in sel prenaša, kar se mu naprti.

No, prav. Imaš kaj dobrega na pipi?
Od zida, takega, ki leze v láse.
Pa nič, saj vem, da mimo Krškega
ne teče samo Sava. — V Novi Grad?
Za dolgo?

Friderik

Sam ne vem.

Jošt

Da se preveč
ne zamedvediš: strela — ta tvoj brat
radovljiški... ne vem, kako bi rekel...

Friderik

Ne veš, kako bi rekel? Jaz pa vem:
on je odkdaj že Hermanov prisrčnik,
stisnil si ga je pod pázduho —
sokoli, vranci, vragi — kaj vse to!
Kdo je prvorojenec?

Pisar pride.

Jošt

To si ti.

Friderik

Sem in stojim, kjer sem.

Jošt

No, zdaj poglejmo,
kaj je s tem konjem.

Jošt in Ivan odideta.

Pisar

Milostni gospod —
grof Herman nas je zmotil — če bi zdaj —
ako utegnete, darovnico ...
Potem jo danes še na čisto spišem.

Friderik

Dobro, utegnem. Kje sva že ostala?
Imaš zapisnik? Da, končajva to.

Pisar

Poslednje, kar ste mi narekovali ...
tu je ...

Friderik

Že vem: pri večni luči sva.
Piši:
In isti Friderik Celjan še voli
za pôkoj duši rajnke mu soproge
grofice Jelisave Frankopanke
za večno luč nad njeno rakvijo —
kaj?

Pisar

Dvajset funtov dunajskih beličev.

Friderik

Bo to dovolj za olje? Jaz sem v teh
meniških brkljarajah kaj neuk.

Pisar

Grof Herman prvi, ded vaš, ko je bil povišan v grofa — oprostite, grof — grof Herman je takrat — potem — v zahvalo prav isti minoritski cerkvi v Celju volil za večno luč — tega bo zdaj na samih vernih duš dan petdeset — ne, stara pamet, ne — dve leti manj — grof Herman torej volil je takrat baš dvajset funtov dunajskih beličev za večno luč.

Friderik

Zapiši dvajset pet.

Pisar

Preveč, preveč!

Draginja ni tako hudo narasla.
Recimo, če visoko sežemo,
recimo — dvajsetdva.

Friderik

Številkarji!

Ti pa brat Jerman tam v Radovljici,
vidva bi dobro skup orala. Torej
zapiši trideset.

Pisar

Joj, za pet ran!

Ne gre mi iz peresa... Ti menihi
se bodo bogme nam smejali v pest.

Friderik

Naj se smejo: ne maram čemerik.
Zapiši kot sem rekel.

Pisar

Trideset.

Moj Bog... Potem srebro še za svetiljko...

Friderik

Ti pa brat Jerman, da, pod eden jarem
bi vaju vklênil.

Veronika pride.

Glej, Veronika,
sedaj sestavljava daróvnicó
za minorite — tudi večno luč.
Prečitaj tisto mesto.

Veronika

Da, da čujem.

Pisar

čita

In isti Friderik Celjan še voli
za pôkoj duši...

Veronika

Stoj!

Kako je to? Le Friderik Celjan?
Kje pa ostala je Veronika?

Molitve najine naj skup kleče
na njenem grobu.
Ne, ne ti sam, oba jo voliva.

Oba? Friderik

Veronika

To mi je ves čas tiha želja.

Friderik

Pa mi je nisi nikdar omenila.

Veronika

Ne? — Inko moj, sem mislila, da čuje
natanko vse tišine v moji duši.

Friderik

Oprosti mi, da — torej to prečrtaj.

O dragi... Veronika

Friderik

In tako se naj glasi:
In isti Friderik s soprogo drago
Veroniko...

Veronika

Ni lepši ta sozvòk?

Friderik

In drugo vse ostane. — Zdaj pa pojdi,

in kadar bo na čisto spisano,
prinesi mi v podpis.

Pisar

Kaj pa svetiljka?
Če smem pripomniti zastran svetiljke —
v Celju poznal sem mojstra Salobera...
zlatarsko kladevce v njegovi roki...

Veronika

Nič, nič, svetiljko že imamo.

Friderik

Pojdi.

Pisar

No, vsaj svetiljko si prihranimo.
Trideset funtov dunajskih beličev!
Odide.

Veronika

Svetiljka, čakaj. — (Zakliče) Geta!
Geta pride.

Geta

Da, gospa?

Veronika

Prosim te, Geta,
snemi svetiljko — tam — nad posteljo —
in jo prinesi sem.

Geta odide.

Kako si mi
ustregel, dragi! Ne, ne — sam ne veš.
Najtišje želje so najbolj nestrpne.
Bled si. Te kaj skrbi? Kako je oče?

Friderik

O, dobro, mislim, da je dobro vse.
Samo ne vem, odkod ve za moj kres.

Veronika
To te skrbi?

Friderik

Ne vem.
Geta pride s svetiljko.

Veronika

Hvala ti, Geta.

Veronika vzame svetiljko, Geta odide.
Ta je bedela tisto noč pri nji
in zdaj naj sveti najinim molitvam
in priča naj za naju.

Friderik

Ne, ne ta.

Veronika
Kako? Zakaj?

Friderik

Preveč je videla.

Veronika

Ta je vse videla, in baš zato.

Friderik

Ta ve, ta ve...

A jaz ne vem za tisto noč nič več,
in nočem vedeti in nočem prič.

Vse naj bo tam, kjer je: obrnil sem
preteklosti hrbèt, in nikdar več
mi naj ne vidi lica.

Veronika

Kaj je s tabo?

Inko, povej mi: tisto zadnjo noč —
kaj nisi bil?

Friderik

Ne vem, ne izprašuj.

Veronika

Dragi.

Friderik

Ni res!

Veronika

Kaj, kaj ni res?

Friderik

Sem kaj —?

Je kdo —?

Veronika

O — kakor v snu.

Friderik

V snu?

Veronika

Da.

Friderik

Kedaj?

Veronika

O dragi, marsikteri hip noči
sem preslonela že nad tvojim snom
in često čula že ta tvoj „ni res“.
Mrak se je zdrznil, ko ga je preklal,
in ti si ječal kot pod težko moro.
Lej, pa sem ti tako prijela čelo,
in ko začutil si hladečo dlan,
si se nasmehnil in oči odprl,
in spet zaspal.
Kaj nima moja dlan več te moči?

Friderik

Zdaj ti je vroča...

Veronika

Kakor tvoje čelo.
Kaj mi tajiš? Ah, v tebi nekaj kljuje,
nekaj ti pije skrivoma srce,
čim bolj zaklepaš vase, bolj ti rije
v stržen in jedro notranjosti. — Ah —
mordà je kaj, mordà ni nič, mordà —
Inko, pokaži ranjeno mi srce,
jaz ti ga bom narahlo poljubila,

odpoljubila z rane mu otrov,
kot v bolno školjko biser vanj vsadila.

Friderik

Voščenska nič ne ve: — vzplapolala je
in včasnila na tleh...

Veronika

O tista noč!
Jaz sem jo preklečala v svoji sobi
v molitvah čudnih. Kaj se je takrat
po meni križalo! — Mar ni molitev
pogovor z Bogom? Ali to ni bil!
Nekdo je sikal med besede moje
in spakoval jih v grozna bogokletstva.
In strašno me je skušal. Venomer
mi je na úho šepetal...

Friderik

Kaj? Kaj?

Veronika

Zdrava grofica celjska!

Friderik

Tudi tebi?

Veronika

Moliti sem hotela „Zdrava Marija“,
in on je vplel „Zdrava grofica celjska“.

Zmédel me je, da sem i jaz začela:
„Zdrava grofica celjska, milosti polna.“
Na rame mi je deval tisti plašč
s celjskimi zvezdami. Stopil je prédme,
življenje in smrt je držal pred menoj
v podobi — kakšni, sama več ne vem —
a takrát sem vedela, da je življenje in smrt,
in odločila sem se za življenje
in smrt pustila njej.

Friderik

Veronika!
Zdaj si dotipala do moje rane.

Veronika

In zdaj te prosim: govori kot pred Bogom.
Vem, Inko, vem, da nisi — a povej:
si v mislih — ne, ne v svojih, le v njegovih —
tako kot jaz — si?

Friderik

Kaj?

Veronika

Bi bil? Bi bil?

Pred Bogom!

Friderik

Ljubim te.

Veronika

Nič več, nič več! —

O moj, moj, moj... ubogi dragi moj!

Friderik

Ne joči, dete!

Veronika

Inko, ti je hudó?

Ná ta poljub na rano v tvojem srcu.

Ga poljubi na srce.

Te še boli?

Friderik

Od tvojih ust je sladka.

Veronika

In zdaj je vse med nama jasno?

Friderik

Vse.

Veronika

Ah, kam ljubezni vodijo nas ceste! —

Kaj hočeš?

Friderik

Tukaj je edina priča.

Daj da jo zavihtim čez vse dvorišče,
naj trešči ob skale in utone v jarku.

Veronika

Ne, stoj, čemu? Poprej ta tvoj pisar —
kako je rekel? — Mojster Salober...

Naj jo prelije, naj jo prenovi:
iz ognja pride vsa prečiščena,
kot sva midva prečiščena v ljubezni,
in odpustila nama bo, kot sva
midva si odpustila.

Friderik

Veronika —

nič več besed, nič več besed ni treba...
Le to, le to: si moja draga žena,
si moja ljubica na vekomaj,
moj blesk in vse na svetu?... Zdaj objemam
tebe in vse življenje, ki je v tebi.
Z objemom tem vse tri v êno sežmêm
in več ne ločim, kaj je ti, kaj jaz...
Nocoj, Veronika, bo Novi Grad
poslal kurirja — upam, da nocoj —
in pôtle se umakneva vsem spletkam,
zbeživa oçetu in vsem večnim lučim,
vsem Hermanom in Krškemu in Celju
in bova svoja preko vseh prepadov. —
Pojdi, Veronika. — In ta svetiljka —
zdaj si jo upam spet pogledati:
nič več ni treba mojstra Salobéra —
taka kot je, naj trepeta za naju
nad njeno grobnico.

Jošt pride.

Kdo? Vitez Jošt?

Jošt

Oprosti, ako motim, Friderik: —
novica važna iz Radovljice.

Friderik

Grof Herman spi.

Jošt

Sin Herman tudi spi.

Friderik

In sanja o Celju. Naj le dolgo spi:
čim delj bo spal, tem delj bo celjski grof. —
A kadar ga jaz prebudim iz sanj...

Jošt

Ne prebudiš ga več.

Friderik

No, to pa trdno spi,
in trdovratno sanja — mili brat.

Jošt

Res: mil brat — vajina pravda je dognana.

Friderik

Ne, če ne odneha on.

Jošt

Odnehal je.

Friderik

Če je tako... A poznam ga, tiholazca:
spet nov naklep?

Jošt

Tvoj brat Herman je mrtev.

Friderik

Si upaš ponoviti to besedo?
Ta vest je vrtoglava.

Jošt

Pa stoji.

Friderik

Kaj?

Jošt

Tisti vranec, ki pleza v nebo...

Friderik

Veš-li zatrdno?

Jošt

Ako sel ne laže.

Friderik

Iz česa je, po čemer hodimo?
Gradove svoje zidamo — na kaj? —
Bil si mi vendar brat. Le spi, le sanjaj.
Ne bom te dramil. In — oprosti vse.

Veronika

Očeta tvojega bo prizadelo.

Jošt

Da, če bi grofu Hermanu nocoj
še prihranili to razburjenje.

Friderik

In baš nocoj... Da, oče... Star je,
in rad ga je imel... tako naj bo:
jutri je tudi dan, ne bo prepozno. —
Ta sel radovljiški —

Jošt

Naj pozovem?

Friderik

Da. Ne. Sam stopim. Nič. Dajte mu vina.
Dajte mu — vsega. — Dobro, dragi Jošt.

Jošt odide.

Veronika — svet kaže nov obraz.
Vranec ni nápačen, ki je povsod
videl stopnice v zrak: videl je prav.
Mene so nesle kvišku... Zbogom brat —
Celje, pozdravljeno: — zvezde so naše.
Zdaj pred očetom spet imam oko.

Veronika

I jaz bi rada mu že rekla oče...

Friderik

Prespiva še: noč nama da premislek.
Prej, mislim, bo še treba v Novi Grad.

Veronika

Je tak ovinek z Desenic do Celja?

Friderik

En Herman še živi: močnejši Herman.

Veronika

In spet, spet čakati?

Friderik

Veronika:

lej, prve zvezde so že izskočile,
in zdaj že skače kres z gore na goro,
na onem griču tam pa se ustavi,
Veroniki pokloni Novi Grad.

Pisar pride.

Pisar

Prepisano je.

Friderik

Ne sedaj, pozneje.
K očetu moram, če se je spočil.
Pozdravljena, Veronika, no, pojdi:
noč je najboljša svetovalka — in —
z očetom, veš, se ni prena gliti.

Odide.

Veronika

Kako? Spet čakati, da se kdo vmakne?
Poroko skrivati... Si vse prepisal?

Pisar

Vse:

z novim peresom, milostna.

Veronika

Pokaži.

Pisar ji da listino.

„S soprogo drago mu Veroniko...“

Friderik in Veronika — tu sva.

Na listu tem, da, v tem četverokotu,

med temi štirimi robovi tu

grofica celjska — izven njih pa kaj?

Je res mogoče? Vsa Veronika,

njen zakon, stan in čast, njena ljubezen,

ki krila ji bijó vzhod in zahod,

v tem ozkem risu?

Ni čas, da stopim že s tega papirja?

Ah, neprestano to potajevanje —

doklej, doklej še? — Sladko moje v meni,

kam te povijem? — Ná, to so le črke.

Pisar

Gospa grofica —

Veronika

Ni to le beseda?

Si mislil res? — Ná, tudi za besedo.

Mu da denarja.

In pojdi in po svetu razglašuj:
grofica celjska odtehtava z zlatom,
kar nima teže: črko in prazen dih.

Pisar odide. Friderik pride.

Friderik

Še tu, Veronika?

Veronika

Še tam, kjer prej.

Friderik

Veronika, prosim, naroči Geti:
moj oče bi si rad umil roké.

Veronika

Umil — roké?

Friderik

Kako?

Veronika

Ah, nič —

Friderik

Zakaj?

Je to kaj čudnega?

Veronika

Čudnega — ne.

Friderik

In vprašal je za konja. Kje je Jošt?

Veronika

O Inko, sokol moj — kaj ne razpneš
peroti zase in za nas vse tri?

Pod mojim srcem čutim, da se sklepa
dvoje ročic in prosi in prašuje:

kdo sem? kaj bom? kdo, kaj je moja mati?

Z ročicami prašuje, brez glasu,

a jaz ga čujem veno-venomer...

In plaka, Inko, notri v meni plaka...

Friderik

No, glej, Veronika...

Veronika

Vodé, kaj ne?

Friderik

Da, prosim Geto.

Veronika odide. Nerad pride.

Nerad

Smem prižgati luči?

Friderik

Prižgi, prižgi.

Nerad prižiga luči. Jošt pride.

Jošt
Záme kaj naročil?

Friderik
Kako je s konjem, Jošt?

Jošt
Lahko bi nosil kraljeviča Marka
in njegov buzdovan. Vse v redu — nič.
A kako je tebi, duša bédriška?

Friderik
Meni?

Jošt
Nikomur drugemu: vsak dan
nam brat ne pade s konja.

Friderik
Molči.
Jošt
Jaz —
namestu tebe —

Friderik
No — kaj?
Hermanov glas
Friderik!
Friderik
Kaj?

Jošt

Jaz bi bil na konju.

Friderik odide.

Ho, filozof! Še vedno gledaš, vidiš?

Neràd

Glavé ne nosim v vreči, gospod Jošt.

Jošt

Kako je z božjimi izvoljenci?

Neràd

S katerimi?

Jošt

No, z grofom Bedrikom.

Neràd

Zdaj, gospod Jošt, da zvrževa svetost,
kar je imava oba, pa ne zaleže
za grofa Bedrika.

Jošt

Kaj, da te šembraj!

Neràd

Da te šembraj, res!

Herman in Friderik prideta.

Herman

Počival sem — a star sem, Friderik:
konj mi je klecnil, zanj pa šepam jaz.
Trda kolena — treba bo izpreči.

Friderik

Kje, oče, kje!

Herman

Le nič mi ne govori.
Celje je težko breme, dragi moj,
in hoče mlajših ram. Hermana ni
iz Radovljice?

Jošt

Ni ga.

Herman

No da, pa jutri.
Kako da ni stražar še klical „čuvaj“?
Mrak je že pal.

Nerad

Nocoj je tak ukaz,
da v Krškem ni noči.

Herman

Naj sonce od mrtvih vstane?

Jošt

S kresovi bo pripet večer na jutro.

Veronika pride z vodo. Nerad odide.

Herman

Da — kaj sem že?

Friderik

Kaj — ti Veronika?

Veronika

Izvolite svetlost,
vam smem obliti roke?

Herman

Roke... da.

Friderik, stopi bliže. — Čakajte. —
Bili ste pri grofici Jelisavi
za gospodično?

Veronika

Da, svetlost.

Herman

In zdaj?

Veronika

Zdaj?

Herman

Spet domov na Desenice?

Veronika

Ne.

Herman

Ne?

Veronika

Ne.

Herman

Grofice Jelisave namreč ni več
tu v Krškem, kakor znano. In kjer je,
ne potrebuje služb... vsaj naših ne.
Ni, Friderik, tako? — Prelivate.
Niso to Jelisavine preproge?
Prišle so iz Primorja ž njeno balo.
Za mlada se je Ulrik tod igral.
Ti, vitez Jošt, si takrat vodil sprêvod.
Da, to so Jelisavine preproge.
Torej — kam zdaj?

Veronika

Zdaj — je dozidan Novi Grad.

Herman

Dozidan?... Jaz umijem si roké.
Friderik, jaz sem si umil roké. —
Tam se lové samo volcjú, medvedje,
a ne z očmi.

Veronika

Kaj ménite, svetlost?

Herman

No, da je Novi Grad prevêč od rok.

Veronika

Za kaj, svetlost?

Herman

Za nežne umetnosti, za tiha pota
so tam surova tla, preostra sapa.
Stožilo se vam bo po rodnih slivah.

Veronika

Moj Bog, to je prevèč.

Herman

Prevèč je, res. Rekli ste vi, ne jaz.

Veronika

Jaz, jaz ne morem več, Inko, govori ti.

Odsvit kresa. Spodaj pesem.

Suči, suči kolobar,
pol nazaj, pol naprej,
váruj, da te volk ne ujé, —
le v kólo, le v kólo, le v kólo.

Herman

Kaj je? Ni gospodična z Desenic
nekaj vkazala grofu Frideriku
Celjanu? Mislím, da sem slišal prav.

Veronika

To je sramota. Inko, spregovôri.

Friderik

Moj sel bo spregovoril — evo ga.

Herman

Tvoj sel nam je prinesel mojo vest
in bo govoril zame. Če imaš
na ukaz te gospodične kaj na srcu,
govori sam.

Friderik

Ne — sel ima besedo.
Povej nam sel, da Novi Grad stoji,
in da se njega stolpi klanjajo —
nikomur nego grofu Frideriku
Celjanu in njega Veroniki.

Herman

Povej nam sel, da Novi Grad leži,
in da so njega stolpi pali v prah
pred starim grofom Hermanom Celjanom.

Jošt

Kremen ob jeklo: kam zleti zdaj iskra?

Friderik

Kaj naj pomenijo besede te?

Herman

To, da je dan ukaz za Novi Grad —
in če velja beseda Hermanova,
je to minuto tudi izvršen —
naj se dozida in še isti dan
podrè do temeljev in ravnih tal,

da ne ostane niti sovi mesta
za gnezdenje.

Friderik

Kako? To ni mogoče.

Herman

Nemara ni mogoče, pa je res.

Friderik

Upam, da se izvoliš šáliti.

Herman

Če so porušeni gradovi šala,
se bogme šalim, kakor si se ti,
ko si jih zidal. — Nam je Celje šala?
Celje je sen visok iz roda v rod.
Jaz sem ga moral sanjati na tleh,
na gručasti, uporni ráskavini,
kjer se korist zadeva ob korist
in tarejo trdo stvari svetá.
Niti na tleh ga nisem še dosanjál.
Ti, Friderik, sem upal, da ga boš,
in Ulrik, on da poleti ž njim v zarjo ...
Kdor tega sna ne sanja, ni Celjan.
Vsa pokolenja so v njem dihala,
le tebe, Friderik, je sen preskočil.

Friderik

Sem kdaj odrekel, če je zvalo Celje?

Herman

Jaz vas imam pretehtane do grama,
natanko vas ima pretipane,
tebe in Hermana in Ulrika...
Lehak si, Friderik. — Kaj pojo tam spod?
Ne „Suči kolobar“? — Od pesmi te
padajo tice vrtogláv iz jate,
kadar lete nad njo, če je po starem
in prav zapeta... Dobro jo pojó:
mi smo nad njo — in ti si pal iz jate.

Friderik

Nikamor nisem pal: tam, kjer je Celje,
sem tudi jaz... in sploh — kjer sem, tam sem.

Herman

Nisi, kjer si, ker nisi, kjer je Celje.
Nisi, kjer si: prestavil sem te.

Friderik

Kaj?

Veronika

Inko, kje sva?

Herman

Smo tu sami možje?

Veronika

Je to ukaz, svetlost?

Herman

Ne, ne — namig, obzirnost...
ostanek viteštva iz mladih nog —
prokleti moj podgrom — da bi ga vrag...
Jaz vendar ne bi hotel gospodični
tu vpričo vseh...

Veronika

O — hvala vam, svetlost:]
ukaz bi čula — smem namig prezreti?

Herman

A če vas prosim?

Veronika

Smem odbiti prošnjo?

Herman

Dokler sem vitez, da. A žal vam bo:
spet ga v kolenih čutim: žal vam bo.
Svaril sem vas.

Veronika

In jaz sem rekla hvala.

Herman

No, prav. — Veš, Friderik, da se boš ženil?

Friderik

Prav nič ne vem.

Herman

A če ti pravim jaz.

Tudi ne vem. Friderik

Herman

Kaj — meni ne verjameš?

Friderik

Oče, ne žali me, in tudi prosim,
ne žali moje žene.

Herman

Kakšne žene?

Kako naj žalim, kar je še v oblakih,
v meglah še meni, dasi mi je v mislih,
a brez obrisov jasnih, brez obraza —
samo tako, v osnutku.

Friderik

Kratkomalo:
ne bom se ženil.

Herman

Kratkomalo: vraga!
Jaz danes slabo slišim, ali pa
ti slabo govoriš. Torej: kje smo?

Friderik

Ne vem, kaj veš, a dobro vem, kaj hočeš.
Ne bom se ženil, ker sem že oženjen.
In tu Veronika je moja žena.

Herman

Vsi krsti božji — to ni res. Kako?
Zareklo se ti je: popravi se.
Me hočeš skušati, kaj, Friderik?
Veš, kdo stoji pred tabo?

Friderik

To roko v svoji roki — in ves svet
mi je le gnilo jabolko.

Herman

Kaj? Kaj? —

Ti, vitez Jošt, si tukaj stal ves čas...
in vitez Ivan — tem prokletim pevcem
velite, naj molče, da se še jaz
ne zvrtožlavim —

Jošt migne z roko skozi okno, da petje preneha.

Vidiš, vitez Ivan,
ti si najmlajši tu, imaš ušesa
še nepokvarjena, čist sluh in um,
srce ki vtriplje in zastaja s svetom:
povej mi, nisi tukaj nekaj slišal?
Kako ti je bilo? Kaj se ti zdi?

Ivan

Svetlost, začudil sem se res.

Herman

Začudil!

O beloškrga riba! — Svet navpik
leti v prepad, in Ivan, on se čudi.
Opoldan se utrga sonce z néba,
in ta se čudi. — Vitez Jošt, povej,
ti ni po žilah vseh zaplala kri? —
Pa ne — nič ni: gledam vas: mirni ste.
Nismo na enem brodu, v eni vihri,
da sem se jaz edini opotekel
na trhli deski, ki se zove svet?
Zdaj reci, Friderik, si mi zares
Celje podrl?

Friderik

Ne, svetli oče moj:
ako je Celje sen, jaz ga bom sanjal
svetlo kot ti. Ne, niti za odtenek
ni manj zlat v meni nego v katerih prsih,
ki so bila kdaj ž njim prošinjena.

Herman

In kar si rekel prej?

Friderik

Celjan sem, oče, daj naj bom i človek.
Jaz sem doživel čudo na tem svetu.

Nizkotnim vsem strastem sem robovâl,
v razpašnosti pogreznjen do vratu,
sem stregel neukrotni svoji sli
in razmetaval drago dedščino
imena in krvi očetov svojih,
skrun, gluh in slep za vest in čast in svêt.
Z vedno razprtimi, drhtávimi
je nozdrvmí zver v meni hrzala,
vzpodbadala me v nov in nov razvràt.
Takrat — morda, morda sem bil nevreden
hrániti v duši celjskih zvezd bleskòt —
in še takrat mi ni, ni potemnèl,
verjemi, oče, ni.

Herman

In kar si rekel prej?

Friderik

Ah, oče, da ti je pogledati
mi v jedro duše, v tajno zibko sanj!
Uzrl bi v novem svitu celjski sen,
kako se objema in poljublja z dvojčkom,
sestrico mlajšo, pa enakorodno,
kako posojata si blesk in dih
in rasteta samo od obhajila,
kjer sta drug drugemu si hostija.
Moja ljubezen do Veronike
tako se je spojila s celjskim snom,
da ni mogoče več ju lóčiti:
prokolni enega in drugi vene.

Daj, blagoslovi jo — in Celje bo
pogledalo, odkod je zasijalo. —
In mi, mi tukaj pokopajmo vse,
kar smo si rekli, kar smo si storili,
dokler si nismo v srce videli. —
Kajne, Veronika, i ti, i ti?
Vem, vem, težko ti je,
vem, v živo ti je bil zadet ponos...
a Celje, glej, je vredno take žrtve.

Veronika

Ljubezni, Inko, ni nič pretežko
zdaj, ko na enih krilih plavava.

Friderik

Da, saj sem vedel, verno družo moje. —
Kaj premišljuješ, oče?

Herman

Težkam te.
Težkam te v mislih z bratom Hermanom,
in kaj je to? Sem bil do danes slep?
Ti, ti si pristen, ti si moj Celjan.
V besedah tvojih vseh je bil zlat cvenk —
le ena pala je topó in mrtvo
za moje uho... in se je s tem izdala,
da ni resnice v nji.

Friderik

Katera to?

Herman

To, kar si rekel prej, to ni mogoče.
Kaj neda ni mogoče, Friderik?

Friderik

Karkoli sem govoril, vse je res.

Herman

Ne, vse ni res, poslušaj, vse ni res:
da bi moj sin zakrivil rodoskrunstvo,
to, to ni res in ne sme biti res.
Orel si plete gnezdo na visokem.

Veronika

Za bóga milega, kako sem si
želela to častitljivo rokó
poljubiti, obliti jo s solzami —
in ona me pehá nemilo proč.

Friderik

Ne maraj nič — od mene te ne pahne.

Herman

Čuj, Friderik: ni Celje lepo ime?
Z zvezdami na nebo zapisano.
Ha, marsikdo bi segel rad po njem
in marsikaj bi hotel zatajiti
za tako ceno... tudi brata brat.

Dva sina imam, in védi, Friderik:
jaz sem se bil za danes že odločil,
odmenil Celje sinu Hermanu.
Nocoj sem se ga v Krško nádejal
in čudim se, kako je izostàl —
zakaj ste se tako spogledali? —
a zdaj mi je še bolj prav, da ga ni,
ker sem se predomislil zadnji hip,
in sicer tebi v prilog.

Friderik

Meni v prilog!

Herman

Samo s pogojem ...

Veronika

Joj, kam sem zabredla!

Zdaj barantajo za Veroniko.

Friderik

Nihče ne baranta. Oče, daj si,
daj si do srca.

Herman

Torej, Friderik,
tvoja beseda.

Friderik

Tu ni več besede.

Herman

Nikar: tehtnica se lahko prevesi.
Dva sina imam, sem rekel. In nocoj
si mi ti v srcu: glej, da v njem ostaneš.

Friderik

Kar je, to je. Kar bo, to bo. In duša
človeška ni napródaj.

Herman

Sto vragóv,
opomnil si me: tudi Celje ni. —
In zdaj, zdaj mi je žal za Hermana,
da ga ni tu — a Celje je njegovo.
Takšen je moj ukrep. — Na to molčiš?
Se ne sklicuješ na prvorojenstvo?
Vsi ste mi v tla zapičili oči.
Smo na pogrebu, zbrani okrog krste? —
Jaz pravim: živi Herman, celjski knez! —
Kaj skrivate podmuljeno v očeh?
Nekaj mi sporazumno skrivate.
Že prej ste se tako spogledali,
ko sem omenil Hermana. — Kaj je?
Beseda moja pada v mrzel molk.
Zakaj molčiš? — Zakaj molčite vsi?
Ta vešča vas je vse očarala,
vlačuga, ki se plete za Celjani.

Friderik

Ne, moja prava in čestita žena.

Herman

Vlačuga z Desenic.

Friderik

Grofica celjska.

In jaz sem Friderik prvorojenec,
celjski edini sin.

Herman

Kaj? To je Herman.
Bu — tebe sem izbruhnil iz srca,
in Herman je moj sin.

Friderik

Bil in ne bo.

Jošt

Nikar. Ne veš, kako je sklenjeno!

Veronika

Inko, pomisli!

Friderik

Kaj? Nič — zdaj je izbito dno.

Herman

Kaj, kaj je s Hermanom?

Friderik

Ne bo ga v Krško in ne bo ga v Celje
danes ne jutri in nikoli več.
Dal si mu vranca...

Herman

O strah in groza! To ste prej molčali!
In ste poniglavo počakali,
zato da kronal sem mrtvaško glavo
za kneza celjskega ...
Snováł sem in pripravljaj in ravnaj ...
Zdaj pa sem star in hrom in v grob visim.
Jaz sem prestar in Ulrik je premlad ...
in Bog je vrgel Celje med črepinje
in ga je poteptal ... Ves moj napor
in vse početje naše mu je nič: —
mehurčki svetli, polni naše sape ...
če ne zadene ob kaj, se sam razpoči —
to naše misli, sanje in ves svet ...
In Bog se roga s strmih visočin.
Pa bodi po njegovo: vse je nič,
napuh in nič. In Hermana ni več.
Prah pade v prah ... Tudi besede naše
poprej so bile nič in ne veljajo.
Celje velja. Veš, Bog — Celje velja.
Jo ljubiš, Friderik?

Friderik

Nisi spoznal?

Herman

Ni čuda.
Ná — dam ti jo. Iz mojih rok jo sprejmi
in živi ž njo ... mlada je, lepa je,
poglej jo, Friderik:

na njenem vratu šele se zavé
dragulj vse svoje dragocenosti.
Ne boš se ženil, nočem, da se ženiš:
imej jo, vredna je vroče ljubezni.
In spet vama sezidam Novi Grad,
lepši kot prej, in tam bosta živela,
mlad, srečen par.

Friderik

Kaj, oče, govoriš?

Herman

Pohčerim jo... Da, krasna hčerka moja,
boš pozabila, da sem bil prej krut?

Veronika

Ah, saj sem vedela, da mi bo oče:
zato sem tu ostala. Smem, svetlost,
poljubiti vam roko?

Herman

Roko? Srce
poljubi starcu krutemu.

Veronika ga poljubi.

Utvica!

Morje poljubi in mu plen izmakne.
Jaz nisem morje, a ti si utvica:
srce si mi iz prsi izmaknila
s poljubom tem.

In Bog je mil: razžalil sem ga prej.
Ne, Bog ni krut: za sina mi da hčerko.

Niso to sanje? Friderik

Veronika

Sanjajmo jih dalje...
Naj bodo sanje — blaženost je v njih.

Herman

Ná — vzemi jo iz rok očetovih
in Celje ž njo... ti si prvorojenec.
Zdaj vidim, da je prav tako kot je.

Veronika

Vidiš, da niso sanje! Zdaj verjameš?

Friderik

Verjel sem vedno, da bo Celje moje,
a zdaj, ta preokrèt me je osupnil
in mi je vzel besedo. — Hvala ti,
oče, ne bo ti žal.

Herman

Zanesem se.
Samo priznaj mi, da ni tvoja žena.

Veronika

Moj Bog — in zdaj sem globlje nego prej.

Friderik

Za norca naju imaš. Nimaš pravice,
da si mi oče.

Herman

Ne razumeš me,
zato kipiš. — Poglej, tako sem menil:
samo pred svetom naj ostane skrito,
za nas je tvoja žena.

Friderik

Za ves svet.

Kaj — Friderik Celjan se naj potuhne?
Pred Bogom in ljudmi.

Herman

Ne pred ljudmi.

Pred Bogom, da. Tako zahteva Celje.

Friderik

Bogaboječ si in ne vidiš res,
kako žališ Boga?

Herman

Tako zahteva Celje.

To sprejmi, glej, pa sva si oče in sin.

Če ne:

pri Bogu ti je milost. Rekel sem.

Friderik

In jaz sem rekel in ne oporečem.

Herman

Tedaj pa —

Bog mi je priča, da sem vse poskusil —
tedaj pa nimaš kam na svoja tla.

Zakaj gradovi, ki sem ti jih dal,
so moji spet, in ti boš Joštov gost.

Friderik

Kako?

Herman

Tako: ti, Jošt, si odgovoren,
da bo grof Friderik na varnem.

Jošt

Knez?

Herman

Zelo na varnem: v Celju — v spodnjih hramih,
tam kjer domuje že Bonaventura.

Jošt

Svetlost, če smem pripomniti...

Herman

Ne smeš.

Pokliči stražo.

Jošt

Friderik, oprosti:
vem, da to služba ni prijateljska.

Friderik

Stori, kar veš, da moraš. Jaz sem tu.

Jo št odide.

Veronika

In jaz?

Herman

Da, tudi to. Ne vem, ne vem še...
Svet je širok — svet je dovolj širok...

Veronika

Ne, ne v brezdomstvo... ne v široki svet.
Moj svet je tu pri njem.

Friderik

Veronika —

izrabi čas, dokler ti je na voljo,
prisluhni vase, kaj ti svétuje,
kaj prosi najino te nerojenče.

Veronika

O Inko moj!
Preveč je doživelo že pred rojstvom.
Ne gane se, ne prosi več, ne plaka.
Zbalo se je... obupalo je v meni.

Friderik

Tedaj pa te jaz prosim zanj: vmakni se
domov in tam počakaj prilike.

Jo št se vrne s stražo.

Herman

Kako? Zalega? Vitez Jošt — dva gosta.

Veronika

I to je milost. Inko, skupaj, skupaj!

Herman

Ob kruhu in vodi... v ločenih prostorih.

Veronika

Ne ločena, samo ne ločena.

Herman

Pod budno stražo — toliko za zdaj.

Veronika

Zbudilo se je spet, Inko, zbudilo
in navdihuje kletev mojim ustom. —
Ne daj, okrutnež, da te mora kleti
o, kar še ni rojeno.

Herman

kot odredim. In pozneje —

Veronika

Proklet, trinog, proklet!
Zatrete hočeš nežno klico v meni,
ki me je prepojila z milim vonjem,
da sem od njega vsa omamljena!

Če bi te nesli gavrani pod nebom
in bi mi rekel Bog: Veronika,
lej znoj mrtvaški na njegovem licu,
daj mu svoj prst, da vtisne vanj obraz,
samo besedo sproži, pa bo rešen —
ne, ne bi je sprožila te besede,
zdaj ne.

Friderik

In tudi jaz ne.

Herman

Torej — Jošt!

Jošt stopi s stražo proti Frideriku.

Zastor.

Peto dejanje

Prvo prizorišče: soba v Gornjem Celju.

Herman in Jošt.

Herman

Pravdač je še pri nji?

Jošt

Še, svetli knez.

Herman

Izvija se mu pač, kot ve in zna.
A nič zato: zame je brez besede
zelo pretkana in nevarna vešča,
in ta pravdač je dosti bistroid,
spoznati mora, da je otrovala
sinu srce in um s čarobami,
in pôtle jo lahko s čisto vestjo
prestavim iz življenja v smrt po pravdi
in zakonu... Drugače ne bi rad.
Kedo je ta pravdač? V njem je poteza.

Jošt

Celjan mu pravijo, zove se knez,
iz Teharij doma.

Herman

Iz Teharij?

Nekoč sem ljubil mlado Teharjanko,
ko je še burilo življenje v meni,
v življenja burji izgrešil sled za njo.
Pozabil sem jo... mila je bila...
Pa kaj zdaj to! — Kaj ta pravdač mečka?
Vse mi gre prepočasi zadnjo dobo.
Prijadral sem v brezvetrje zadušno,
in rad bi dalje, meni se mudi.
Povej mi, Jošt, sem star?

Jošt

No — star, a čvrst.

Herman

Ha, „star a čvrst“ je jalova tolažba.
Ne: kdor je čvrst, ni star, kdor star, ni čvrst.
In komur se nikamor ne mudi,
dela po redu in premišljeno,
a kadar mahne, ve, da mahne prav,
ne sem in tja in bi-li, ne bi-li. —
Mudi se mi, in vedno sem na mestu.
Moj val nima več vetra, Jošt.
Kako je Frideriku?

Jošt

Slabo, svetlost. Bled je in jako suh.

Herman

In se ne uda?

Jošt

Odklanja vsak prigovor.

Herman

Suh je in bled in slab — in vendar vztraja.
Njemu se ne mudi. — In jaz? Kakšen sem jaz?
Si mu povedal, da sem lastna senca,
ki raste vidoma v večer in mrak,
čimbolj se niža sonce?
In zdaj računate in štejete
na prste moje ure. — Nič, nič, Jošt,
ne izgovarjaj se: je, je tako.
A prej opravim vse, kar je še treba.

Pravdač pride.

Ha — evo ga! Na trnju sem te čakal.
Kako je? Je priznala?

Pravdač

Ni, svetlost.

Herman

Tako? Da ni? A ti? Si jo spregledal?

Pravdač

Spregledal sem jo, videl sem ji v dušo.

Herman

V tej nadi sem te tudi k nji poslal.
Odvalil si mi kamen od srca.

Bal sem se že, da mi bo kreniti
na pota, kjer bi ne bilo mi všeč.
Ti si navrnil me na ravno cesto,
in hvala ti... tu čutim se doma.

Pravdač

Vesel sem, knez, da čujem te besede.

Herman

Naj ni hotela pred teboj priznati,
to nič ne de. Če si ji videl v dušo,
bo morala priznati pred sodiščem,
in zakon bo z menoj.

Pravdač

Ne bo priznala.

Herman

Pa če je krivda jasna?

Pravdač

To je tisto.

Poslušajte me dobro, jasni knez:
sodišče nepristransko je ne more
obsódit.

Herman

Ne, če je čarodejka?

Pravdač

Jaz sem jo gledal z nepristrastnimi,
neprizadetimi očmi.

Herman

Da, da,
seveda z nepristrastnimi. No — in?

Pravdač

Čaroba njena je le očarljivost
mladosti in lepote in miline,
ki jo je Bog prižgal v nje čisti duši.
In mladi grof — govoril sem i ž njim —
je ves svetel od njene gloriije,
in ves v odsvitu...

Herman

Ves svetel? Ves slep!
Kakor si ti. Ha, tudi tebi je
zmešala oči. — To je peklenški plamen,
sam vrag ga je zanetil v nji — in ti,
ti vidiš v njem nebeško gloriijo! —
A čuj, kako? Če ženem stvar na pravdo —
ti jo boš zagovarjal pred sodniki?

Pravdač

Branil bom njeno čast in svojo vest.
Tako mi je pravica in dolžnost.

Herman

In jaz — kaj naj storim?

Pravdač

Storite, knez,
kar vam veleva vaša čast in vest.
Odprite ji temnico, njej in sinu.
Ljubezni silni pala sta v oblast,
to jima je ves greh.

Herman

Če je pravica
res krivogleda, kakor vidim zdaj,
potem pa si bom sam pravdo krojil.

Pravdač

Bila bi samovolja, svetli knez.

Herman

Vojvode, kralji so prihajali
po pravdo pred moj stol.

Pravdač

Nekoč sem sanjal,
da mi je dana vsa oblast na zemlji:
Sodi življenje in smrt, kaznuj, nagrajaj
sovražnike, prijatelje, vse živo
brez odgovornosti — maščuj krivice,
meri kraljestva in prevrni vse

in preustroji kakor sam želiš,
da bo ta svet po tvoje urejèn.

Herman

Glino svetá ugnétati z rokami
in v nji pustiti prstov teh odtisk —
mogočen sen: zaviden sem ti zanj.
In kaj si storil?

Pravdač

Čisto nič, gospod.

Herman

Nimaš sovražnikov? Krivic ne vidiš?
Te ni zamikalo?

Pravdač

Zgrozil sem se
in niti bilke nisem premeknil.

Herman

Ta se rodi pastirček, drugi knez.
Ti pusti svet in njega homatije
kot si ga v sanjah. To so naši posli,
naše poslanstvo.

Pravdač

Ali v snu smo vsi
lahko vladarji in nasilniki —
in sila brez pravice je nasilje.

Herman

Pojdi, vse vem, kar hočem vedeti.

Pravdač

Knez, vsega še ne veste.

Herman

Je še kaj?

Pravdač

Zakaj sem se zgrozil v tem svojem snu.
Da ne bi ranil matere, očeta,
da ne bi bratovske krvi prelil,
če bi začel... Skušnjave imamo vsi.
In zdaj zbogom, svetlost.

Pravdač odide.

Herman

Iz Teharij?

Nevreden si bil sanj. — Ob setvi duš
pade katera ponevedoma
Bogú iz sevnice na suha tla
in se je zakrléžila na plitkem:
a mene je z razmahnjeno desnico
zagnal v globlji razor za višjo rast. —
Da ne bi očeta ranil, se je zbal? —
Nič, proč. Naprej. — Torej: po pravdi ne.
Ne pred sodnike... Vendar mora biti. —
Jošt, kje si?
Pojdi, pokliči mi Bonaventuro.

Takoj, gospod. Jošt
Odide.

Herman

Če bi se Friderik udal... Ne bo se.
Poklical bi ga. A ne bo se udal.
Zatorej nočem ž njim poskusiti.
Glad mi je prepočasen črv. In tisto,
kar je uspešnejše in zanesljivo,
kar bi pozdravil in celo nagradil,
če bi prišlo samo po sebi — tisto
mi noče iz ust pred mojimi ljudmi...
A biti mora.

Jošt pride z Bonaventuro.

Hvala, dragi Jošt.

Jošt odide.

Kako ti je, Bonaventura?

Bonaventura

Kako mu naj bo, komur je tako
kot drugi hočejo.

Herman

Drugače ni...

Da, čuj, Bonaventura:
s teboj govoril bom po bližnjici.
Lahko si prost.

Bonaventura

Svetlost, po kaki ceni?
Zakaj v menjalnici tega sveta
če slišim „ná“, prašam takoj „po čem?“

Herman

Pri tebi so se našle kapljice...
njih svrho vemo: to so tiha sredstva.
In takih bi zdaj jaz potreboval.

Bonaventura

Knez, zdaj so v vaši roki, ne več v moji.

Herman

A dam ti jih nazaj.

Bonaventura

Svetlost?

Herman

Kako?

Bonaventura

Me skušate?

Herman

Ne. Jutri že si prost.

Bonaventura

Nikdar še nisem sam.

Herman

Že prav, vse prav.

Jaz tudi ne, jaz tudi ne, jaz ne!

Bonaventura

Kaj, knez?

Herman

Ti si zaslužil smrt, to veš.

Bonaventura

Vsi smo jo zaslužili, in zato
nam jo je vsem odmenil Jahve, vsem:
prej ali slej se vsi zvrstimo.

Herman

Vraga!

Bonaventura

Tako mi vere Abrahamove:
nič nisem menil hudega, svetlost.

Herman

Jaz tudi nič. In jutri boš že visel.
Jaz tudi nič.

Jošt pride.

Zdaj me ne moti, Jošt.

Jošt

Samo trenotek.

Herman

Kaj?

Jošt

Grof Friderik
je jako slab.

Herman

Vem, to si že povedal.

Jošt

Pal je po tleh in obležal kakor mrtev.

Herman

Mrtev? Ni mrtev! Nočem da je mrtev.

Jošt

Ni še.

Herman

Brž. Pošlji po zdravnika.
To je slabost, le hipna nezavest.
No, teci... Čakaj... Prenesite ga
v posebno sobo. — Pojdi že.

Jošt odide.

In ti,
ti pojdeš s kapljicami k nji nocoj:
njena in tvoja smrt ti bo v rokàh.
Jutri pogledamo; če bo še živa,
si se obsodil sam. — Kje je stražar?

Zastor.

Drugo prizorišče: temnica v Gornjem Celju.

Veronika sama. S hodnika pred vrati se čuje v primernih presledkih stražnikov korak.

Veronika

Stražar, stražar! Dobri stražar, postoj, povej skoz vrata, je-li dan, je noč.

Kako je zunaj? Ali sije sonce?

Nič — o — noče — ne sme: trdi korak se mu gubi, zamira po hodniku.

Tako se vse gubi v temò in molk, ah, okrog mene, v meni vse zamira, in moja tožba plaka v brezodzivnost.

Nihče me več ne čuje in ne vidi...

Komu je mar tičjih nožic po snegu?

To je ves sled, kar ga bo za menoj, vse, kar ostane za Veroniko...

Dobri stražar — za Bóga milega —

povej, kako je grofu Frideriku?

Odpri na vratih linico pri njem

in mu zašepetaj — nič — samo „Inko“,

le „Inko“ mu zašepetaj skoz lino,

veš: Inko. Si boš zapomnil? Štori mi to

in potle pridi spet pred moja vrata

in mi povej, kaj ti je odgovoril.

Ne sluša me — gre — o, brez čuta je.

Ti nimaš žene, nimaš ljubice,

ne veš, kaj je ljubezni mila glasba.

Zato si trd kot Herman... Ti si Herman.

Kaj si se zdrznilo ob tem imenu?
Ne boj se, jagnje moje...
Ti si grofič, mladi celjski grofič,
Celjan si — in Celjani se ničesar
na svetu ne boje... Kaj praviš, milo?
Ne, to ni res — Inko se ne boji.
Če bi se bal, bi bil oba zatajil
in ne bi bil ujet kot sva midva...
Ne smeš tako... In tudi deda
ne smeš več kleti... Ne!... Moliva zanj,
da mu Bog trdo srce omeči,
da ga presune z žarkom milosti.
Kaj? — Braniš se? Upiraš? — Ah, ker veš,
da v to tolažbo sama ne verjamem.
Stražar — stražar — zaman.
Ne, pri ljudeh nam ni več milosti,
in če je Bog krut kot ljudje — joj nama
in vsemu živemu. — Ne, on je dober.
On mi je tebe dal in tebi mene:
nama je mogel dati boljši dar?
O, meni že ne, jagodica moja!
In zaklenil naju je v to strašno noč
samo zato, da nama bo pokazal,
kako je stokrat zlata sončna luč...
Ti, ki si dihnil vame angelja,
ne daj, da bi pozebel v mojem krilu.
Ti sopeš v korenine in kalí,
greješ ozimino pod snežno odejo —
dihaj i vanj, da dnevu dozori.
Bog, Oče, čuj — ne hodi mimo gluh

kot zunaj ta stražar... Ne bodi Herman,
ne bodi ded, ne bodi grozen ded.
Bog, bodi oče, bodi Inko, bodi
svoj lastni sin, Jezus, ne hladen starec,
ki je pozabil že, kako je vroča
mladost — kako neusmiljeno nas žge,
kako neusmiljeno, neusmiljeno!
O mili Jezus — daj mi znamenje.
Vsa trudna sem, ah, od teh dolgih muk.
Daj, daj mi znamenje, da si se ozrl
na mojo bedo... Kaj je to? Kruh — skorja.
Ne, nisem lačna — o, celo že glad
me je minil, in ni mi več do kruha.
Strah, skrb, plahota, solze in bolest
so mi že odkedaj vsakdanji kruh...
Kako, Zveličar moj? Saj kruh si ti,
ti, ti si kruh, dušam nebeški kruh:
smem misliti, smem upati, je res,
da si se skrila v to borno skorjico
in prišel k meni sam v podobi kruha?
In hočeš, da te vžijem v tej podobi?
Če nisi še v tem kruhu, stopi vanj,
in vžila te bom za popotnico...
Saj vem, saj vem: to je zadnja postaja.
Le daj, da se udam, da se udam.
Če je res tvoja volja, če je res,
daj, da se ji udam iz vsega srca...
A če se ne udam? — O, potle bodi
to znamenje, da ni še tvoja volja
in nama hočeš še odpreti vrata. —

Gospod, glej, nisem vredna, a prosim te,
prosim, gospod, pridi pod mojo streho,
pridi pod mojo streho... Amen... Amen.

Se obhaja s kruhom.

Bonaventura pride s svečo v roki.

Kaj je? Luč — davno zaželjena — joj!

Kdo si? Ne vidim te: luč me slepi.

Luč me boli: jaz nisem več za luč.

Rešnik? Čakaj, da se razgledam.

Ah, zdaj te vidim.

Kdo si? Kaj hočeš? Kdo te je poslal?

On. Bonaventura

On? Veronika

On. Bonaventura

Kaj hočeš? Veronika

Bonaventura
Mojo ali tvojo smrt.

Smrt? Veronika

Smrt. Bonaventura

Veronika
Tu? Zdaj?

Bonaventura

Tu, zdaj.

Veronika

Smrt. Zdaj.

Bonaventura

Predno ta sveča dogori.

Postavi svečo na mizo.

Veronika

Predno ta sveča... Ah, jaz sem še mlada.

Bonaventura

Sveča je mlajša: naju enega
bo preživela.

Veronika

In če jo upihnem?

Bonaventura

Tedaj bova umirala v temi.

Veronika

Ne, ne v temi... Ne hodi ji preblizu,
da je ne zvrneš... Kako plámen trepeče...
Kako je lep, kako je živ in lep.
Življenje je lepo.

Bonaventura

Prekratko je,
in dolgo ne utegneva.

Veronika

Ojoj —
prekratko, praviš ti, ves star in siv.
In kaj naj rečem jaz?

Bonaventura

Sveča je kratka
in naju meri.

Veronika

Moram biti jaz?

Bonaventura

Ne vem.

Veronika

Veš.

Bonaventura

Ne vem. Dozdaj še nisem bil krvnik,
dozdaj še ne... In ti si mlada, lepa.

Veronika

In ti si dober, ti si dober starec,
in veš, kako mladost v meni ječi...
Starec iz pravljice... in jaz sem dete
iz pravljice... in starec ga otmè.
Se ti je kdaj privilo k prsim dete?

Bonaventura

Ubožica... ah, jaz sem siromak —
tako mi vere Abrahamove...

Veronika

Tako mi vere: kdo si?

Bonaventura

Me ne poznaš?

Veronika

Slutim samo. Kako ti je ime?

Bonaventura

Bonaventura.

Veronika

O!

Bela, bela grofica Jelisava!

Ti, ti me zoveš. To je znamenje.

Razločno znamenje: — v meni je vse tiho:
udalo se je — zdaj se je udalo.

In zdaj, v tišini tej, te dobro čujem.

In vidim te: vsi zbori angeljski
so nad teboj zgrnili se v zlat lok...

Kaj déš?

Da, da — povila ga bom tebi v roke,
med tvoje angelje ga bom rodila. —

O sladki Jezus, hvala, hvala ti,
da sem se udala... in iz vsega srca.

Naj bo, naj bo... Ti, dobri starec, živi...

Ni treba... lek imaš, a ni ga treba...
Moj list je zrumenèl in se je sam
odločil z veje... To samo te prosim:
če srečaš Inka mojega še kdaj,
povej mu, da sem vzela nase vse —
vso tisto noč, veš, svoj in njêgov del
na svojo dušo... vse ponesem s sabo.
Pomozi mi k ležišču... tja... tako...
Legla bom sama — to mi ni težko...
In zdaj — ti nimaš križa — daj to svečo,
daj mi jo v róke... ti boš krivde prost.
Kakor bo dogorévala ta sveča,
tako bom ž njo jaz dogorévala...
Kako se maje... to je od njih kril: —
po bratca si gredó. — Pozdravljen, Inko,
poljubljen zadnjikrat...
Da, Jelisava, glej: ni lep moj sinko?
Le rahlo ga nosite na perotih —
le rahlo — rahlo — rahlo —

Sveča je ugasnila.

Bonaventura

Rahlo — rahlo...

Iz nje ni diha več...
In ni bilo ji treba mojih kapljic
za zadnje sanje:
bila je sama stkana iz svetlih sanj.
Kaj? — Ne, ne diha. A nje mrtva roka
gorkejša je od moje žive — o —
meni je mraz... bolj mraz nego je nji...

Friderikov glas

Počakaj s plamenico... Veronika,
poznaš moj glas? — Zasloni si oči,
da ti preveč ne udari vanje luč...

Friderik, Herman in sluga s plamenico pridejo.

Friderik

Kje si? — Potihoma. — Spi. — Jagodica.

Se skloni nad njo.

Herman

Je?

Bonaventura

Je.

Herman

Sedaj si prost.

Bonaventura

Kaj je prostost,
ko je porušen tak tempelj Gospodov!

Friderik

Bojim se, da je ne zbudi moj dih.

Bonaventura

O, da imate diha tudi zanjo!

Herman

Mólči in pojdi, dokler te ni videl.

Bonaventura

A jaz je nisem, ne, in nisem prost.
Evo vam kapljic — glejte: neodprto.

Friderik

Ne čutiš, da je Inko tu? Kako?
Ti sanja moja: daj mi v snu poljub...

Jo poljubi.

Ne, to ni tvoj poljub... to ni poljub.
Luč, daj brž luč — sem, bliže, bliže — o!
Je res? Je res? Nikoli več, nikoli?
Moja svetost, edina na tem svetu...
Svetost... svetlost... Je res? Je res? Je res?

Herman

Poslušaj, Friderik...

Friderik

Kaj? Koga naj poslušam? — Kdo je priča?
Molčite vsi, kadar ona molči!
Umolknite!... Oprosti, drago moje,
da sem zakričal sam v tvoj sveti molk.
V Jurkloštru, tam bova oba molčala,
a zdaj smo v Celju... in Celje kriči.

Herman

Sin moj...

Friderik

Jaz nisem več nikomur sin.

Herman

Celjan si — to je vse. Naj bo za danes.
Ta tvoj navál uplahne, vem, in čas
zagladi najin spor. — Ostani ž njo.
Jaz grem, da odredim svečanosti
pogrebne in prevoz v Jurklošter tvoj:
okitil si ga njej... Zdaj pojdimo.

Friderik

A tu — mene je brezna v sebi strah.
Vsi razen Friderika odidejo.

Zastor.

Konec tragedije.

Popravi:

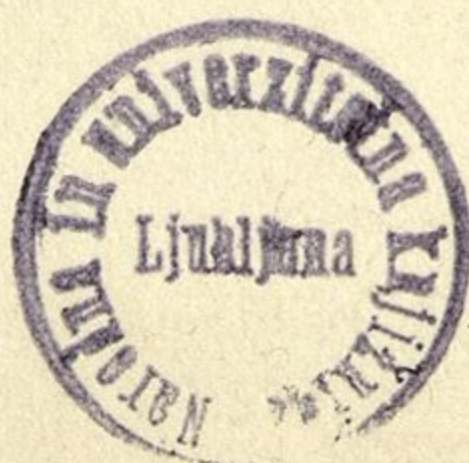
Stran 131, sedmi stih: čitaj Naj ga pozovem? na
mestu Naj pozovem?

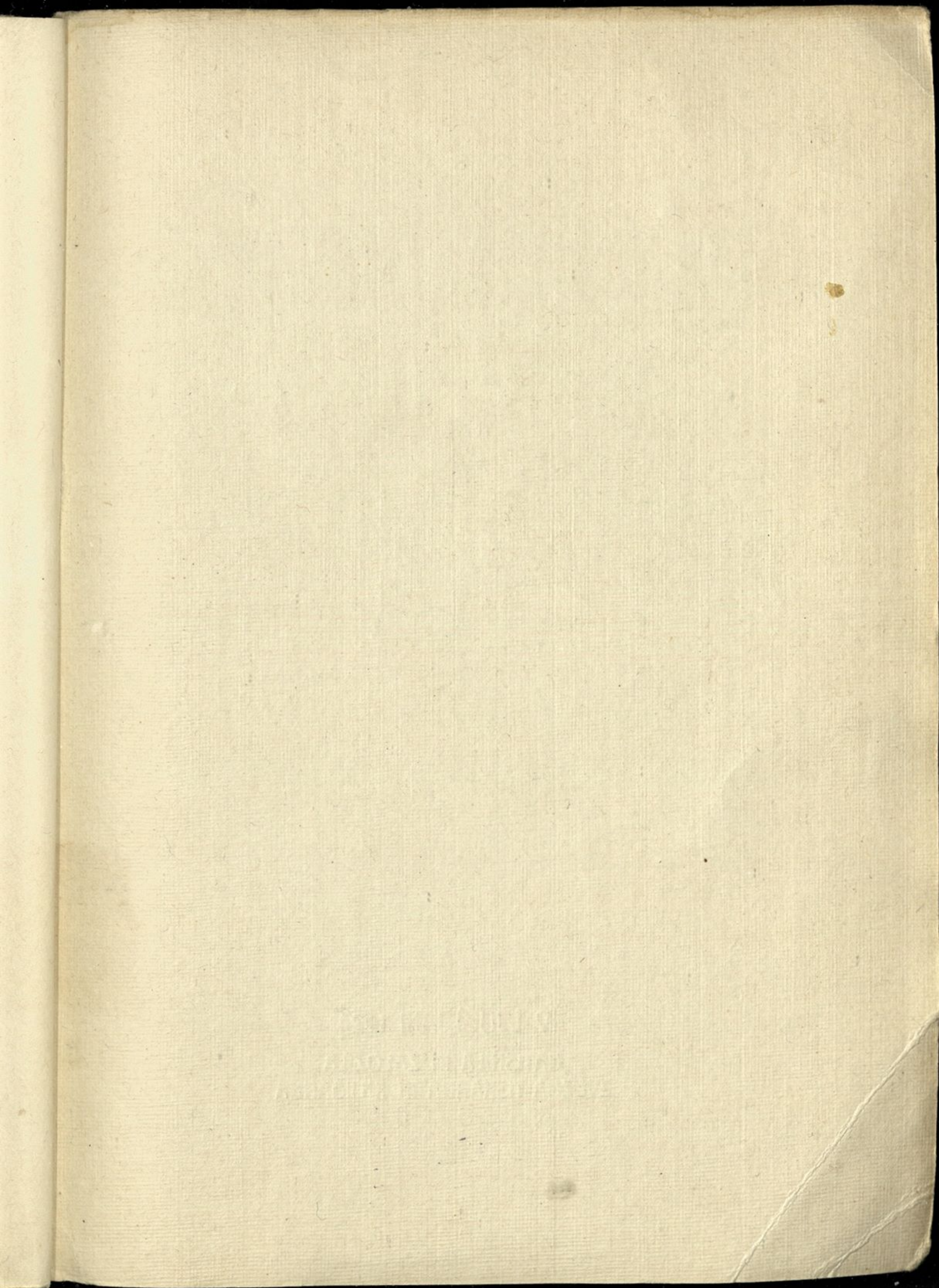
NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00155 0

00000441807

∇ LJUBLJANI 1924
NATISNILA IN ZALOŽILA
ZVEZNA TISKARNA IN KNJIGARNA

OB 50 LETNICI O. ŽUPANČIČA.

(Rojen 23. januarja 1878 na Vinici v Beli Krajini.)

DR. K. DOBIDA.

Dobrih sto let je tega, kar je skromni pater Valentin Vodnik začel peči v našem jeziku, vendar je bila to še plaha govorica, bolj jeciranje oiroka kot umotvor pesnika. Ni poteklo petdeset let, pa je izšla knjiga (Poezije Francea Prešerna), ki je položila temelj in pridobila svetovno slavo slovenskemu pesništvu. In speč je pol stoletja prefeklo in dobili smo prvo knjigo njega, ki mu v teh dneh veljajo misli in voščila vseh Slovencev. Dolga je ta pot od Prešerna do Župančiča, mimo Jenka vodi in Gregorčiča, Aškerca in Medveda. Ketteja in Murna. Med tema vrhovoma je mnogo znamenitih pesnikov, globoko čutečih ljudi in velikih umetnikov, a nihče se od njih po svoji globini, moči in širokosti ne more v toliki meri kosati s Prešernom nego baš Oton Župančič.

Župančičeva pesniška tvorba je živa podoba njegovega življenja. Vestno ga spremlja, odkar se je iz dečka razvil v mladeniča in v moža. Nič skokov, nič presenečenj ni v tem razvoju velike osebnosti. Mladeniču je ljubezen največja zagonetka, ki jo skuša čustveno reševati na pesniški način. Prav nič ni pri tem mehkužen, preveč zdrav je in zato gleda v svet pogumno in veselo. Ko pridejo leta dozorevanja, se mu odnos do »večno ženskega« poglobi. Ni mu več le čutno vprašanje, duša je, ki ga s svojimi tajnimi silami vznemirja. Obzorje se mu razširi, poet stopi ven iz sebe in se ogleduje po širnem svetu, motri ga, vrednoti in — obsoja. Na tretji stopnji najdemo zrelega, dovršenega moža, moža, ki je trudoma iskal in končno našel svojo podobo. Zdaj je njegovo razmerje nasproti svetu čisto in jasno: brez strasti je, vedro in mirno. Ljubezen do ženske je tiha harmonija, dopolnilo moškosti. Nič več ni viharjev, ki burijo dušo; sama uravnovešena, prečiščena vzvišenost je napolnila moža-vidca. Pesnik je dosegel najvišjo stopnjo, kjer se je že

približal modrijanu. Misel mu razriva čelo, ki spočenja speč nove misli, iz katerih se rodi deo in plod.

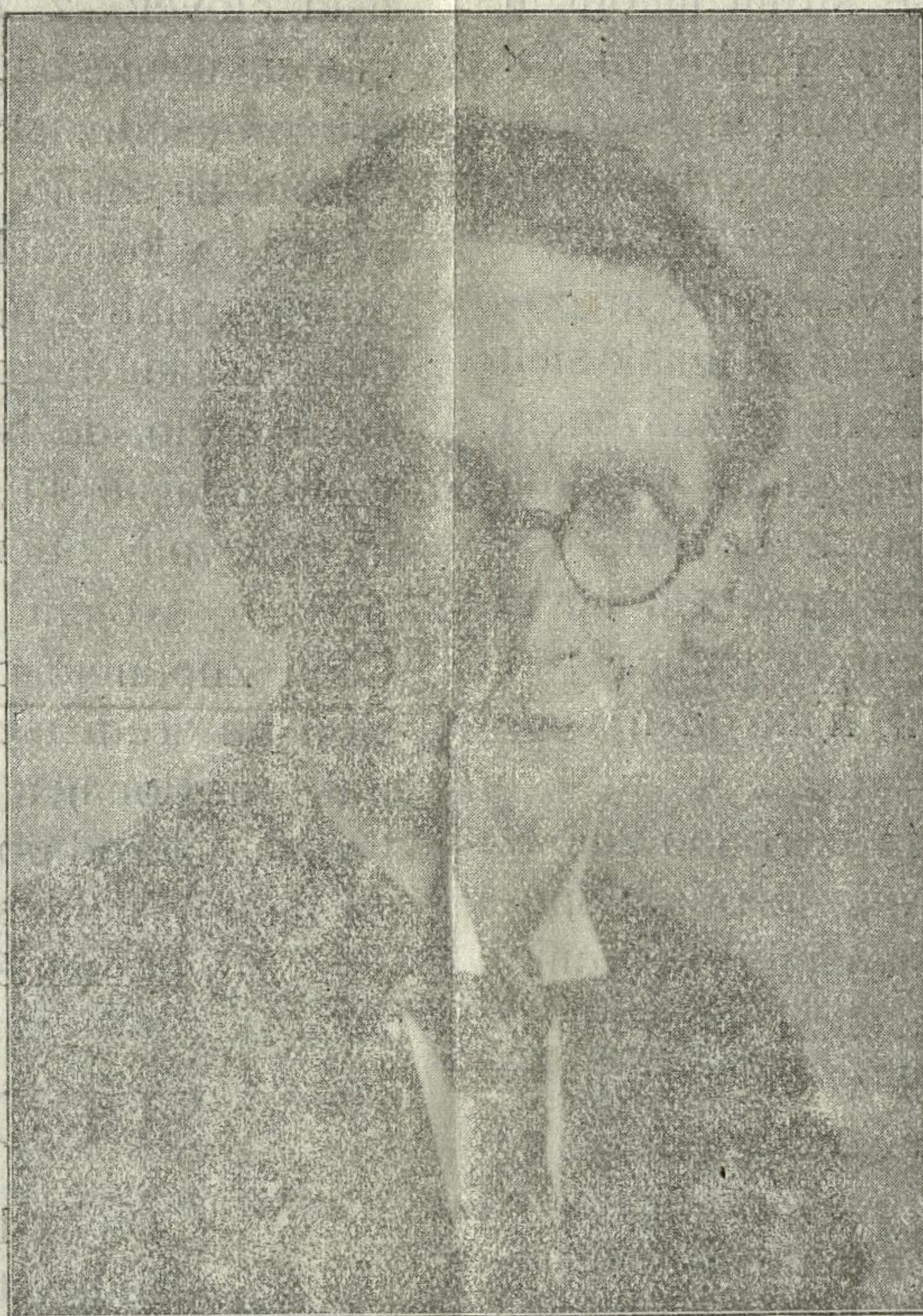
Župančičevo duhovno obzorje je širno, njegova izobrazba vsestranska in res temeljita. Življenjska izkustva so ga izmodrila, ga preskusila in našla zdravega v jedru. V njem ni mesta za svetobolje, ni svetožalja, ni prazne zagrenjenosti: samo neprestana volja do dela, do ustvarjanja.

Zato ni čuda, da je obseg njegovega delovanja tako pester, in veñdar dosleden, ker je vedno odsev življenja. Kakor je kot študent začel z oiro-

škimi pesmicami v Vrlicu in v Zvončku, tako se je ob lastnih otrocih pomladil in poglobil ter podaril mladim materam in očetom in vsem, tudi odraslim otrokom, prekrasno oiroško knjigo: »Ciciban«. V drobni stihih je v preprosti lupini globoko in zlato jedro. Mladi fant, ki poje dekletu podoknico, ji vroče in na sto načinov zairjuje svojo ljubezen, postane mladenič, ki premišlja, kaj je njemu — umetniku — ljubljera ženska, in končno, ko dozori v moža, spozna v ženi svoj drugi jaz in enovitost vsega stvarstva.

Kakor se mu pogloblja in plemenito očišča čustvo ljubezni do ženske, tako je tudi z ljubeznijo do domovine. Čim bolj poet dozoreva, tem češče se oglašata struna, na njegovi mnogoglasni liri. Daljni spomin je, ki ga vabi iz velikega mesta domov, spremlja izsejenca

preko morja, v miru trepetala za usodo nebogljenek krpice svoje zemlje in njenih mejnikov, za dušno zdravje narodiča. V vojni trpi z njim, globoko sočustvuje s pregnanci, plaka z vdovami in sirotami, tolaži može v jarkih ob Visli in ob Drini... Doma ostale bodri, omahljivce roti, naj vztrajajo, izdajavcu brani zlo delo. In ko še komaj, le za hip in le na skrivaj zapihljajo prve sapice »narodne pomladi«, se ujamejo v njegovih strunah. Pozdravljajo viteza sv. Jurija in vsajajo novo vero v bodočnost v neverna srca. Vsa težka in še nenapisana zgodovina Slovencev med leti vojnih grozot je vsebovana v njegovih verzih.

Oton Župančič

A koš pesniku in človeku mu je najljubši in najvažnejši predmet in nagib do pesni — lastna duševnost. Nič usmiljenja in prizanesljivosti ne pozna s seboj, on, ki je poln sočutja z vsem ustvarjenim. Svoje bistvo pozove na odgovor in v tih »Samogovoritih« se mu odkrijejo tajne in globine, da na njih dnu vidi in spozna obširnost vsega stvarstva, zmisel in ceno vsega življenja. Spozna nujnost svoje osamljenosti, spozna resničnost Prešernovih besed: »Kako bi' hočeš poet in ti preteško, nositi je v prsih pekel al' nebo?« Zave se, da je na dnu vse modrosti in vsega dognanja velik mir in eno samo čustvo: vse obsegajoča ljubezen in neskončno, silno sočutje.

V Župančičevi poeziji so se strnili mnogi in raznovrstni sokovi v novo, njegovo krepko pijačo. Narodno pesništvo, ukrajinski spomini in sodobni odmevi pesnikov Verlainea, Dehmla in Verhaerena. K vsemu temu velika moč osebne poetične stvariteljnosti, živo, čutno oblikovanje videnege in doživljenega sveta in neverjetno nežen in tenak sluh za muziko jezika. V njegovih verzih je zazvenela slovenščina, kakor zazvene gosli samo v rokah mojstra. Obogatil je slovenščino z novimi, neznanimi in z nanovo ustvarjenimi izrazi, ki jih je rodilo njegovo čudovito jezikovno občutje. Kar cel slovarček bi lahko sestavil iz njih, da ne govorim o vplivu na sodobnike.

Prav to jezikovno razkošje, ta prirodna zmožnost, ravnati z jezikom po mili volji, je poleg sposobnosti, vživeti se v tuje delo in včutiti se vanje, poglaviti vzrok, da so Župančičevi prevodi iz tujih slovstev take mojstrovine. Pa naj prevaja iz francoščine, angleščine ali španščine, zdi se ti, da čitaš izvirnik. To niso prevodi, to so prepesnitve. V njegovih Shakespearjih je zapela naša materinščina s tako bogatim, tako milim in tako krepkim zvokom, kakršnega skoro nismo še slišali dotlej v sličnem blagoglasju.

Župančičevih knjig je dolga vrsta. Od mladostno prekipevajoče »Čaše opojnosti« gre pot »Čez plan« do resno-trpkih »Samogovorov«, tem sledi po precejšnjem odmoru nov, krepak korak še bolj navzgor, »V zarje Vidove«. Ko poet zbere svoje prvence, ki jih v knjigah ni bilo več dobiti, jim z novim imenom »Mlada pota« da njihov pečat. Sledi velika dramska pesnitev »Veronika Deseniška«, njegov odrski prvenec. To veliko reko spremljajo manjši tokovi, knjige napisane ob strani in za drugi svet. So to otroške »Pisanice«, »Sto ugank« in večno mladi »Ciciban«. Izmed prevodov samo nekaj glavnih, ki so že izšli v knjigi. Shakespearov »Beneški trgovec«, »Othello«, »Kar hočete«, »Sen kresne noči«, »Macbeth«, Rostandov »Cyrano de Bergerac«, Flaubertove »Tri povesti« in tako dalje.

Poleg izvirnih pesniških del in prevodov je Župančič doslej edini in največji delavec na umetniškem oblikovanju slovenskega gledališkega, odrskega ustvarjanja. Njegova dramaturška delavnost bo zapustila trajne sledove naši odrski umetnosti. On je ustvaril in še ustvarja naš odrski jezik, gradi stil slovenske igravske umetnosti. Uspehi, dasi malenkostni in še počasni, se že kažejo.

Rekli smo, da je obseg Župančičeve osebnosti širok, skoro brezbrežen. Tak je tudi odmev, ki ga je vzbudila. Zato ni čuda, da je delo tega poeta ob njegovi petdesetletnici res že narodno, resnična last celokupnosti in nujna duševna potrebnost zanjo. Njegove pesmi čita izobrazene in preprosti kmetiški človek, z enako močjo govore delavcu in dijaku, utrujenemu dajejo krepila, domoljubu bodrečo besedo, iskavcu resnice spoznanje in kažipot. Otroci jih znajo na izust, z odra govori njegova beseda, v koncertni dvorani se čuje njen harmončni odmev, citati iz njegovih pesnitev so v ustih govorniku, kritiku in časnikarju. V pesništvu se je nekaj časa zdelo, da bo njegova osebnost vdušila celo vrsto mlajših, ki so prišli za njim, in še danes je njegov vpliv občuten vsepovsod.

Ob svojem petdesetem rojstnem dnevü je Oton Župančič osrednja postava slovenstva. Ne stoji pa sredi med nami poet-starec, temveč krepak, nezlomljen mož dela, ki še seje v odprte brazde. Narod pozna tega sejavca in želi samo eno za njegov petdeseti god:

»Da bi nam še dolgo, še dolgo sejali!«

SPROŠČENA PTICA.

Davi, davi vsi so svetki
tudi v moji žalostni kletki.
Ko je jutraj varhinja vrla
tesna vrata v kletki odprla;
urno, urno v tisti sem uri
blisknila čez mrežaste duri.

Pticam vsem o svoji bom sreči,
pela bom o spraznjeni ječi.
Varna, sestre, res je samota,
ali hladna nje je lepota.
Res, prostost je, sestre, nevarna,
ako so vremena viharna.

Ali prosta splavam visoko,
pod menoj svetovje globoko;
morja gledam, merim valove;
vsako jutro zarje me nove
prebude ili nagnejo peti:
več nikdar ne dam se ujeti.

SILVIN SARDENKO.